

ДНЕВНИКЪТЪ

(СТЕНОГРАФИЧЕСКИ)

НА

IX^{то} ОБИКНОВЕННО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

(ТРЕТА РЕДОВНА СЕСИЯ).

Х заседание, Понеделникъ, 2-й Ноемврий 1898 год.

(Отворено въ 2 часътъ, послѣ пладнѣ, подъ прѣдсѣдателството на прѣдсѣдателя Д-ръ Георги Янколовъ.)

Прѣдсѣдателъ: (Звъни.) Засѣданието се отвара.

Г-нъ секретарьтъ Жеко Ив. Жековъ ще прочете списъка на г-да прѣдставителитѣ, за да се види: кои присѣствуватъ и кои отсъствуватъ отъ днешното засѣдание.

Секретарь Жеко Ив. Жековъ: (Прочита списъка.)
Отсъствуватъ г-да прѣдставителитѣ: Атанасъ Данковъ, Василъ Ив. Димчевъ, Гоцо Първановъ, Георги Н. Консуловъ, Тьора Шойлевъ, Михаилъ х. Славчевъ, Маню Бояджиевъ, Никола Ивановъ, Никола Антикаровъ, Петко Катрановъ, Петръ Папанчевъ, Сава Бакаловъ, Стоянъ Петковъ, Саулъ Камбосевъ, Стефанъ Н. Консуловъ, Тако Пѣевъ, Хаджи Ангелъ Йоцовъ, Хаджи Яхя Юмеровъ и Христо Златаровъ.

Прѣдсѣдателъ: Отъ общото число на г-да прѣдставителитѣ отсъствуватъ 19 души; има, слѣдователно, законното число прѣдставители, за да се пристъпи къмъ разгледване въпроситѣ, поставени на дневния редъ.

Прѣди да се пристъпи къмъ дневния редъ, г-нъ секретарьтъ Данчо В. Пишмановъ ще прочете съкратения протоколъ отъ минжлото засѣдание.

Секретарь Данчо В. Пишмановъ: (Прочита съкратения протоколъ отъ IX-то засѣдание.)

Прѣдсѣдателъ: Има ли нѣкой да направи забѣлѣжка върху прочетения съкратенъ протоколъ? (Никой не иска думата.)

Понеже никой не иска думата, ще се гласува. Молиж онии г-да прѣдставители, които приематъ за вѣренъ и точенъ прочетения съкратенъ протоколъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Приема се за вѣренъ и точенъ.

Освѣнъ това, има да съобщѣ на почитаемото Народно Събрание, че е даденъ деветъ-дневенъ отпускъ на Фердинандския народенъ прѣдставителъ, Гоцо Първановъ.

При това, има да съобщѣ, че сж постигнали двѣ вѣдомости отъ Министерството на Финанситѣ за прѣнесени прѣзъ 1897 и 1898 год. суми отъ запазеня фондъ за попълнение кредититѣ на нѣкои параграфи отъ бюджетитѣ за тии години, които вѣдомости ще се пратѣтъ на комисията по Министерството на Финанситѣ.

Отъ същото Министерство тоже е постигнала друга вѣдомостъ за разрѣшенитѣ свѣрхсметни кредити на разнитѣ министерства прѣзъ 1898 год., която, също така, ще се испрати въ комисията по Министерството на Финанситѣ.

Пристъпваме къмъ дневния редъ.

На дневния редъ за днешното засѣдание имаме:

I. Продължение разискванията по законопроекта за устройството на сѣдилищата;

II. Първо четение законопроекта за повдигане овошарството, и

III. Утвърждение на телеграфния договоръ и пощенската конвенция помежду България и Ромжния.

Първъ има думата г-нъ Цановъ.

Найчо Цановъ: (Отъ трибуната.) Г-да прѣдставители! Главната причина, която възбужда такъвъ интересъ както въ обществото, така и въ редоветѣ на г-да народнитѣ прѣдставители внесениятъ законопроектъ отъ г-на Министра на Правосѣдието за устройството на сѣдилищата, се диктува, до колкото можѣ да разберѣ, отъ прокараната въ него нова реформа за несмѣняемостта на сѣдитѣтъ; защото другитѣ въпроси сж отъ такова естество, които въ по-малка или въ по-

годѣма степенъ сж били прокарвани и въ другитѣ закони, издадени до сега въ нашата държава по сжщия прѣдметъ. Азъ нѣмамъ нищо противъ прокарването на новия принципъ въ Закона за устройството на сѣдилищата; напротивъ, всекога, когато ми се е падало случай да искажъ, кждѣто и да било, своето мнѣние, азъ съмъ билъ винаги поклонникъ за въвежданieto на тоя новъ институтъ въ нашето сждебно устройство. За да не помисли почитаемото народно прѣдставителство, че вслѣдствие на едно противно течение, което заблѣзвамъ въ членоветѣ на болшинството отъ Народното Сѣбрание, излизамъ тукъ, на тая трибуна, да защищавамъ тая нова реформа, които иска Министерството на Правосѣдието да се прокара въ новия законопроектъ, азъ ще обясня на почитаемитѣ народни прѣдставители и ще имъ докажъ, съ документи въ ржка, че много по-рано съмъ се произнесълъ въ полза на тая реформа. Издава се въ Видинъ единъ вѣстникъ „Народенъ Листъ“, въ който имамъ честь да взимамъ участие. Още прѣди да бжде раздаденъ какъвто и да е законопроектъ за сѣдоустройство на сѣдилищата у насъ, още прѣди да бжде прокарана каквато и да е идея отъ страна на почитаемото правителство зарадъ несмѣняемостта на сѣдиитѣ, ние сме се занимавали съ този въпросъ и сме се произнасяли по него въ утвърдителна смисълъ, въ полза на несмѣняемостта на нашитѣ сѣдии. Още на 12-й Априлий тая година, вслѣдствие на това, че въ нашето общество почна да се появява въпросътъ за несмѣняемостта на сѣдиитѣ, смѣтихъме за нужно да напечатаме една статия, единъ пасажъ, отъ която ще имамъ честта да прочетъ прѣдъ народното прѣдставителство, за да го убѣджъ още повече въ искренността на идеята, които съмъ се наелъ да защитавамъ днесъ отъ трибуната. Между другото, ние пишехме и слѣдующето: (Чете.) „На веднажъ сме развивали учението, че при нѣмание правосѣдие, прѣстава да има лична и имущественна безопасност. При отсъствието на такава сигурност, държавата е разстроена вътрѣ и дискредитирана вънъ. А намъ прѣдстои още и тежката задача: унищожението на консулската юрисдикция. Това неблагоприятно положение змѣнява на всичкитѣ публицети свещенна задача, щото всичкитѣ си усилии да употребяватъ прѣимущественно за въвежданieto чась по-скоро несмѣняемостта на сѣдиитѣ. Когато се повдигнъ този въпросъ минжлата година, съгласедаше се въ нашето общество малко страхъ отъ този институтъ. Такъвъ страхъ съ нищо не може да се оправдае. Много по-опасна е една свѣсть, които е изложена на постоянни изкушения. Когато е обезпеченъ единъ сѣдия, нѣма да се услушна какво мнѣние има за него депутатътъ или началникътъ; нѣма да напуска сждебното засѣдание, за да испраща и поерѣща депутатитѣ; нѣма да вика ура на всеки новъ министръ; нѣма да мисли за утрѣшния день, а ще се залови най-сериозно да се доучи и повече врѣме и по-сериозно да се занимава съ служебнитѣ си работи. На партиитѣ ще гледатъ по убѣждение, а не по хлѣбъ. При несмѣняемостта, отъ досегашния прѣимущественно податливъ на всекакви влияния сждебенъ элементъ, ще се изработжѣ прѣвходни сѣдии. Имали сме и имаме случай,

а и масса свѣдения притежаваме за това, да се убѣдимъ, че тѣзи елементи още се червжѣт. Тѣ чувствуватъ това нравствено тегло — зависимостта си и се срамуватъ при всекое подхлѣзване. Тѣ чистосърдечно хвърлжѣтъ проклятие по адресъ на всекой падналъ министръ. Тѣ още не сж паджли. Несмѣняемостта отъ веднажъ ще ги исправи на крака и ще се почувствуватъ хора. Ще съзнажѣтъ чакъ тогава всичката важност на довѣрието, което имъ е извоювало и прѣдало обществото. Даже и най-виднитѣ отъ новата сждебна партия, като Странджовъ и Янтовики, ще можѣтъ да останжѣтъ при реформиранieto сѣдилищата въ горния смисълъ. Вслѣдствие на необезпеченото си положение, тѣ сж таквизи, каквито сж сега. За хлѣба си тѣ услужватъ на всека партия; но прѣстане ли опасността за хлѣба имъ, тѣ ще се повърнатъ въ мирно и нормално положение. Прѣмажѣтъ ли се причинитѣ на прѣстѣпленията, прѣмажѣтъ се и самитѣ прѣстѣпления. Като вземаме това учение за ръководяще начало, нѣмаме тогава основание да се плашимъ отъ най-поколебанитѣ при сегашнитѣ условия свѣсти. Казахме, че трѣбва да се бърза съ несмѣняемостта, макаръ и да сме младъ и неопитенъ народъ. Ако имяхме единъ Стаматовъ въ Касацята, можеше да се протака този въпросъ. Прѣзъ прѣврата не се почувствува толковъ произволътъ, както смѣтахъ дѣйцитѣ отъ 1881 год. Всекакъвъ произволъ се разбиваше отъ Стаматова. При отсъствието на несмѣняемостта на сѣдиитѣ, ние никога нѣма да дочакаме да видимъ едно второ опрѣделение на Касацята, подобно на онова по дѣлото на Д. Петкова прѣзъ 1883 год., което би направило честь даже на една французска касация. Това висше проявление на сѣдейска доблестъ е подготвено при положението на несмѣняемостта на сѣдиитѣ, гдѣто Стаматовъ е получилъ първитѣ уроци по служба. При нашитѣ обстоятелства, никога нѣма да се издигнемъ по-високо, отъ колкото се показвахме по дѣлото на Климента, Закона за разбойничеството и тѣй нарѣченитѣ патриотически дѣла. При несмѣняемостта на сѣдиитѣ, никакъвъ произволъ на административнитѣ чиновници нѣма да остане ненаказанъ и гражданитѣ отъ веднажъ ще се почувствуватъ, че сж господари въ страната, а не рая. Въ Франция, Англия и Германия трепержѣтъ даже държавнитѣ глави отъ единъ сждебенъ слѣдователъ. Само при несмѣняемостта на сѣдиитѣ е могълъ единъ гражданинъ да каже на крала, че има сѣдилище срѣщу заковването му да му отнеме имота“. Вие знаете този исторически случай въ Германия съ единъ селянинъ, на когото искали да отчужджѣтъ имота за държавна полза, за въ полза на царя. Той е казалъ слѣдующитѣ знаменателни думи: „Вие искате да вземете имота ми, Вие сте царь, Вие сте императоръ, но има сждъ, който ще разрѣши спора между мене и Васъ“. Значи, искахъ да прочетъ тази статия, г-да прѣдставители, за да ви кажъ, че ако излизамъ отъ трибуната да защитавамъ този институтъ, не го правжъ отъ партизанска тактика, което би могло да се помисли, а отъ искрено убѣждение, че е много важно да се прокара отъ законодателя. (Вѣлкъ Нейчовъ: Азъ съ удоволствие слушамъ г-на Панова, ко-

гато говори, но не ми се търпи, когато чете своя вѣстникъ!)

Азъ съмъ увѣренъ, г-да прѣдставители, че при несмѣнителността на сѣдницѣ, ние ще можемъ да повдигнемъ нашето сѣдебно тѣло. Въ това никой не може да не разубѣди. Причинитѣ и мотивитѣ, указани въ току-що прочетената статия на вѣстника, който, между впрочемъ, г-нъ Нейчовъ не желае да слуша, ни убѣждаватъ въ тая несмѣнителна истина. Но едно нѣщо има, за което не можемъ да не споменемъ тукъ. Това нѣщо е, че въ нашето общество, дѣйствително, се забѣлзва единъ страхъ отъ несмѣнителността на сѣдницѣ. Отъ какво произлиза това? — До колкото можахъ да разберъ тия гласове, които се чуватъ въ нашето общество, този страхъ произлиза отъ двѣ причини и въ двѣ направления се проявява: проявява се въ редоветѣ на правителственната партия, проявява се и въ самото общество, което стои вънъ отъ тази партия. Относително страха, който се проявява въ редоветѣ на правителственната партия, си обяснявамъ твърдѣ хубаво причинитѣ. Изслушахте тукъ двама оратори отъ правителственната партия, отъ болшинството, които слѣдъ дълги увѣрвания, слѣдъ като хвърлихъ доста каля срѣщу нашето сѣдебно тѣло, за жалостъ, казвамъ, най-послѣ, като признахъ по принципъ, че несмѣнителността е единъ важенъ институтъ, казахъ, че не е врѣме сега да въведемъ този институтъ въ нашето сѣдебно устройство. Защо, питамъ се азъ? Ще отговоримъ на съкратената мисль на тия г-да прѣдговоривши и на всички ония, които ще дойдѣтъ отъ послѣ, да се опълчатъ противъ казания законопроектъ. Г-да! Нека си кажемъ правото: ние сме обърнали и мнозина желаемъ да обърнатъ сѣдницѣ на подчинени свои слуги. Това нѣщо не е да го не знаемъ; това се е продължавало дълго врѣме, продължава се и сега. Слѣдователно, тия г-да отъ болшинството, които се противопоставятъ срѣщу този принципъ, ръководящата цѣль, която ги движи въ случая, не е освѣнъ тая, че ако сѣдницѣ се поставятъ на тази висота, на която иска да ги възвиси институтътъ на несмѣнителността, ще бѣдѣтъ недосягаеми отъ тѣхното влияние, и тогазъ не ще има възможность единъ депутатъ или единъ министръ да влияе на сѣдилищата за разрѣшение на този или онзи процесъ, по този или онзи начинъ; защото сѣдилищата ще разрѣшаватъ въпроситѣ, на основание на своята съвѣсть, на основание на онзи начинъ, по който разбиратъ известно дѣло. А колко се чувствува това влияние въ сѣдилищата, г-да прѣдставители, вие сами знаете. Особено то се чувствува твърдѣ много тогазъ, когато почнатъ да циркулиратъ слуховѣтъ, че се е издалъ указъ за откриванieto на Народното Събрание. Всѣки знае, че, до като продължава сесията на Народното Събрание, на всѣки сѣдия буфаритѣ сѣ събрали, защото не знае кога ще дойде телеграмата, съ която го мѣстятъ или уволняватъ. (Гласове: Не е истина! — Вълко Нейчовъ: Ние не знаемъ такава нѣщо отъ четири години насамъ!)

Сега ще дойдемъ на другия въпросъ, на въпроса: защо се явява въ обществото такава недоуѣрие, такъвъ страхъ отъ несмѣнителността на сѣдницѣ. А такъвъ страхъ

существова не само въ нашитѣ редове, а существова и между лица, които стоятъ вънъ отъ вашитѣ редове. (Вълко Нейчовъ: Защо сѣдницѣ повечето сѣ отъ вашитѣ редове! — Христо П. Славейковъ: Ами случаятъ съ Радомирския сѣдия?) Г-да! Моето убѣждение е, че страхътъ, който се явява въ обществото отъ несмѣнителността на сѣдницѣ, се диктува отъ това, че хората ги е страхъ да се не компрометира и този принципъ отъ сегашното правителство. Защото, трѣбва да признаемъ съ прискърбие, много принципи, които сѣ били обявени, че ще се пазятъ отъ страна на правителството, сѣ послѣдователно компрометирани. (Гласове: Не е истина това!) Азъ говорихъ съ нѣкои сѣдии, по въпроса за несмѣнителността на сѣдницѣ, съ сѣдии, които имахъ възможность, по своето положение, да получатъ въ пълнѣ тия облаги, които този законъ имъ дава, и тѣ въ единъ гласъ ми казахъ, че ако се нѣвозможи на правителството да приложи този законъ, има опасность, че той ще бѣде компрометиранъ; защото, г-да прѣдставители, въ настояще врѣме въ всѣки единъ сѣдъ отъ страна на министерството се назначаватъ по двама или трима сѣдии, моралнитѣ качества на които не стоятъ на онази висота, на която тѣ трѣбва да стоятъ. (Иванъ Д. Гешовъ: Това е Ваше мнѣние!) Вашиятъ страхъ — собствено на болшинството — отъ въвежданieto на този институтъ е толкова голѣмъ, щото, до колкото можахъ да разберъ, вие сте рѣшили да прокарате по принципъ законопроектъ, съ намѣрение за да направите, щото той да умре въ комисията. (Христо П. Манасовъ: Не е вѣрно! Лъжемъ! — Иванъ Пецовъ: И тукъ ще го прокараме — нѣмаме страхъ!) Азъ съжалевамъ въ този случай Министра на Правосѣднето, който се е натоварилъ да въведе тази реформа, че въ този случай по единъ некачествитъ начинъ ще бѣде бламиранъ отъ своето болшинство. (Смѣхъ. — Георги В. Даскаловъ: Трѣбва да се радвате! — Ганчо Гавриловъ: Искра Ви се, ама нѣма да се радвате!)

Компрометирани ли сѣ известни принципи отъ правителството отъ 18-й Май 1894 год. насамъ? — Да, отговарямъ съ съжалѣние. И въ такъвъ случай, страхътъ на нашето общество противъ несмѣнителността на сѣдницѣ може да се сравни съ поговорката: „По край нашъ Никола, та и свети Никола“. За туй, защото нашето общество вече има печалното убѣждение, че сѣ компрометирани редъ принципи отъ 18-й Май 1894 год. насамъ, та се страхува да не бѣде компрометиранъ и принципътъ за несмѣнителността на сѣдницѣ. Азъ ще ви кажъ, г-да, факти. Министерството, което дойде на власть слѣдъ паданieto на Стамболова, каза, че ще унищожи Стамболовщината. Кажете ми: не е ли то, което въведе сжщата Стамболовщина, само въ друга форма? (Гласове: Не е истина!) Свобода и законность прокламира... (Вълко Нейчовъ: Въ каква форма?) Ами, вмѣсто свобода и законность, не издигна ли една Вѣла-Слатина, една... (Гласове: Не е вѣрно!)

Прѣдседателъ: Молжъ, г-да, тишина! Молжъ г-на Цанова да не повтара нѣща казани хиляди пѣти.

Найчо Цановъ: Правителството, г-да, не прокламира ли свобода на печатното слово, за да вмѣсти послѣ, по

предложението на г-на Папанчева, бължката въ Закона за печата?

Петър Е. Бобчевски: Съгласна ви!

Найчо Цановъ: Така щото, при всички наш оптимизъм, съ който ние искаме да прокараме несъмняемостта на сждитѣ въ нашия бждщъ Законъ за сждоустройството, има право обществото да се отнася скептически, че това начало едва ли ще може да се прокара така, както би трбвало да съществува въ нашата държава. Съгласете се, че ако бжде дадена несъмняемостъ на единъ сждия, като Писанова, никогато той нма да бжде добъръ сждия, макаръ и като несъмняемъ. Прѣди всичко, за да бжде нѣкой добъръ сждия, той трбва по-напрѣдъ да бжде добъръ човѣкъ. На такъвъ липсува ли му качеството на добъръ човѣкъ, не може да не му липсватъ и качества да бжде и добъръ сждия, и, слѣдователно, като раздавателъ на правосъдие, нма да бжде, освѣтъ единъ опасенъ човѣкъ.

Иванъ Пецовъ: Като Свиначова!

Прѣсѣдателъ: Моля г-на Цанова да не повтори работи, хиляди пѣти казани!

Найчо Цановъ: Вие си гледайте аптеката, г-не Прѣсѣдателю! (Смѣхъ.)

Прѣсѣдателъ: Азъ нѣмамъ аптека; гледай твоята специалностъ по неж.

Христо П. Манавовъ: (Къмъ Цанова.) И ти имашъ нужда отъ рецептитѣ му!

Вълко Нейчовъ: Да казва единъ прѣдставителъ на г-на Прѣсѣдателя на Народното Събрание да си гледа аптеката, когато той, прѣсѣдателъ, върши голѣма служба, когато единъ прѣсѣдателъ е делегатинъ на Народното Събрание, то е докато е за Народното Събрание!

Прѣсѣдателъ: Азъ не чакамъ нѣщо по-добро отъ г-на Цанова, та затова се и не сърдж. (Гласове: Браво! — Ржкоулѣвания.)

Д-ръ Димитъръ Теодоровъ: Доволни ли сте, г-нъ Нейчовъ? (Смѣхъ.)

Прѣсѣдателъ: То не е Ваша работа. — Продължавайте, г-нъ Цановъ!

Найчо Цановъ: Какво трбва да правимъ тогазъ? Какво трбва да правимъ, питатъ всички искрени гласове въ обществото? Да, този е въпросътъ, на който искамъ да отговорѣя? Да се възложи на сегашното правителство, то да въведе института за несъмняемостта на сждитѣ, азъ съмъ дълбоко убѣденъ, както сж убѣдени и всички искрени гласове въ обществото, че този принципъ ще бжде компрометиранъ. Повтарямъ да ви увѣря, че тогазъ ще бжде компрометиранъ самиятъ институтъ, и слѣдъ туй ще трбва съ законъ да го унищожаваме, за да нма надѣжда вече на ново да го въведемъ.

Ганчо Гавриловъ: Ние ще го прокараме сега, защото е налѣжащъ да се тури въ дѣйствиe, а пъкъ когато дойдете вие на властъ, унищожете го. Това Вие сега искате!

Найчо Цановъ: Да, налѣжащъ е да се прокара сега още и да се тури въ дѣйствиe; но какъ да се прокара? Ето въпросътъ, на който азъ искамъ да отговорѣя. Не на

министерството да се възложи неговото прокарване, което може да назначи за сждия хора като Писановци и още много други такива, но да се възложи прилаганието му въ дѣйствиe на самото съдебно тѣло. (Шумъ.)

Министъръ Георги Згуревъ: Азъ мисля, че не е тукъ мѣстото да се напада честта на сждитѣ!

Найчо Цановъ: Азъ пъкъ мисля, г-не Министре, че Вие трбваше да се застъпите, да защитите честта на сждитѣ тогазъ, когато говорѣше г-нъ Нейчовъ, че сждитѣ живѣели въ конкубинатъ и че си теглили мустациѣ прѣдъ публиката. Защо тогазъ Вие не се застъпихте да защитите честта на сждитѣ? Моето мнѣние е, слѣдователно, да се приеме законопроектъ за сждоустройството по принципъ тѣй, както е той внесенъ, съ това изключение, че въвеждането и приложението на тази реформа да се възложи на една комисиия отъ самитѣ сждии. Когато ще дойде законопроектъ членъ по членъ да се разглежда, азъ ще укажъ начина, като какъ да се избере една комисиия отъ самитѣ сждии, които да се занимаватъ съ въвеждането на тази реформа. Това е моето мнѣние по законопроекта.

Христо Теодоровъ: (Отъ трибуната.) Г-да! Азъ много бихъ искалъ да чуя тия, които има да говорѣтъ противъ законопроекта, отъ когото тия, които има да говорѣтъ въ полза, за да може да се създаде едно мнѣние противъ. Дѣйствително, този законпроектъ може да се разгледа двояко, отъ двѣ гледни точки: първо, чисто принципиална и, второ, отъ точка зрѣние на приложението този законпроектъ сега. Всички сж съгласни теоретически, всички сж съгласни принципиално за несъмняемостта на сждитѣ, но щомъ дойде да го прилагатъ, казватъ, че не е му врѣмето, казватъ, че нмаме персоналъ и, заедно съ това, захвърлятъ тия начала, на които тѣ се покланятъ и на които, до минутата когато почне да се говори за прилаганието му, се адмира. Дѣйствително, може да се кажатъ нѣколко съображения принципиални въ полза и, второ, съображения за прилаганието на този законъ сега. И азъ искамъ да направя това.

Въ една държава, г-да, има известни органи, които трбва да бждатъ постоянни, трайни и неизмѣнни; които не трбва да се оставятъ на партийнитѣ измѣнения. Колкото и да е хубаво да се прокара единъ демократически принципъ, именно, всичко да излиза отъ народа и за народа, при все това, има висши интереси, които управляватъ държавата и които диктуватъ, че известни органи трбва да сж неотемлими отъ държавата и трбва да останатъ, слѣдователно, неизмѣнни. Тѣ направляватъ живота и това направление на живота не трбва твърдѣ много да се измѣнява. Ето защо и законоположенията позитивни, и политическитѣ писатели считатъ, че известни органи трбва да останатъ неизмѣнни. Намира се даже и за нужно, щото известни чиновници въ държавата да останатъ, колкото е възможно, несмѣняеми. Не е въ интереса на една държава, щото въ партийнитѣ борби да влизатъ и чисто егоистични; да се мисли, че когато една партия излѣзе отъ властъ или ще дойде на властъ, единъ

цѣль легионъ отъ службодирители очакватъ да паднатъ, а другъ — да ги замѣстятъ. Нека партийната борба да бѣде борба за идеи, а не за служби, не за удовлетворение на егоистични материални нужди. Затова, нужно е да си опрѣдѣлимъ: кои органи и какви чиновници би могло да се оставятъ трайни и неизмѣнни, безъ да поврѣдятъ твърди много на държавата, и кои, именно, заедно съ дохожданието на едно правителство, нужно е да се измѣнятъ, нужно е дохожданието на ова крѣвъ въ тази държава. Затова, считали сж се едно, двѣ, три условия нужди за несмѣняемостта на чиновниците. Първо, едно възнаграждение прилично, за да се привлѣкътъ способнитъ и образованитъ; защото, ако държимъ много на държавата като господаръ на виспити интереси, ние трѣбва да имаме за нѣж органи способни и образовани, и трѣбва, слѣдователно, по единъ или другъ начинъ да ги привлѣчемъ, за да не отиватъ въ индустрията, да не отиватъ въ други клонове, еднакво нужди на държавата. Нужно е, слѣдователно, като първо условие, едно прилично възнаграждение, съгласно съ срдствата на държавата, която плаща. Второто условие е, да се установятъ испити при влизанieto на служба, испити, които да даватъ титлитъ да се респектиратъ, за да може еднакво да се отхвърлятъ неспособнитъ и да се непузволва фаворизация по назначаване на чиновници отъ единъ министръ. Третото условие, за да имаме единъ добъръ чиновнически персоналъ е несмѣняемостта въ тази именно смисълъ, че уволнението трѣбва да става отъ една специална комисия, която да се произнася по това уволнение, една комисия, каквато, струва ми се, съществува въ Германия и Австрия и каквато на нѣколко пати бѣше прокарвана въ Италия. Тѣзи сж тритѣ условия, които политическитъ писатели сж турили на първо мѣсто по този въпросъ. Горѣ-долу подобни едни условия сж нужди и за сждитѣ. Настоящиятъ законопроектъ прокарва тѣзи условия. И дѣйствително, ако има органи въ държавното управление, които би трѣбвало най-малко да се измѣняватъ, тѣ сж, дѣйствително, сждитѣ. Ще бѣде илюзорно туй начало на раздѣлението властитъ на изпълнителна, законодателна и сждебна, тѣй важни, ако се оставятъ сждитѣ да бждатъ назначавани безразборчиво отъ изпълнителната власт. Единъ отъ най-важнитъ органи е сждебната власт. Затова, счита се за мѣрка на културата, за мѣрка на политическото образование на единъ народъ, споредъ каквото е положението на сждитѣ. Тамъ, гдѣто сждитѣ сж най-много уважавани, гдѣто тѣ стојатъ на висотата си, тамъ и политическото въспитание е на своята висота. Никой народъ не ще достигне Англия по своето политическо въспитание; по затова пъкъ и ни единъ народъ не е достигналъ положението на нейната сждебна власт. Ето защо единъ английски философъ право бѣ казалъ, че свободата на Англия се стои въ нейнитѣ 12 сждии. За единъ сждия нужно е знание — нашиятъ законопроектъ изисква това; нужно му е опитъ — законопроектътъ изисква и това; нужно му е безуборивеностъ — за това ще контролира началството, или публичното мнѣние, или единъ дисциплинаренъ съвѣтъ; нужно е, най-главно независимост на сждията, а ти се добива,

кой каквото ще да каже, само чрѣвъ несмѣняемостта на сждитѣ — несмѣняемостъ въ тази смисълъ, че единъ сждия ще си продължава да бѣде таквъ и ще бѣде изваденъ отъ служба само по поведение, по неспособностъ. Отъ тамъ нататкъ, той трѣбва да си остане за нѣкога сждия. Несмѣняемостта още се придобива и съ редовно повишение, съ единъ начинъ на раздаване повишение, което да бѣде така сжко обективно; защото вие можете да ги направите несмѣняеми, но ако повишението става по благоволение, вие не ще имате вече несмѣняеми сждии, тѣй като той пакъ трѣбва да угодиши, за да бѣде повишенъ. Тия начала еднакво сж записани въ законопроекта. Въ Англия до толкова се придържатъ на независимостта, што не приематъ да пращатъ сждии отъ долнитѣ сждилица въ по-горнитѣ, ами назначаватъ за сждии въ горнитѣ сждилица най-прочутитѣ адвокати. — Въ парантесъ казвамъ, че не виждамъ въ тоя законъ да се обръща внимание за адвокатитъ, защото единъ юристъ адвокатъ, който е спечелилъ добро име въ Столицата или провинцията, който е билъ юристъ-консулъ или министръ, не може да бѣде сждия въ апелацията или Касацията, а въ окръжния сждѣ. Понеже всичко това се отнася до подробности, менъ ми се струва, че тия голѣми начала, които сж очевидни и които се прокарватъ въ законопроекта, сж начала достойни за приемане. Е сега, защо тоя законопроектъ да се не приеме?

Каза ни се, че не му е врѣмето още, че нѣмаме годеиъ персоналъ, че нѣмаме способни хора, които да заематъ всичкитѣ тия мѣста. Азъ не знамъ за коя велика реформа не се е говорило отъ противниците: не му е врѣмето. Да ли когато Учредителното Събрание е прокарало нашата Конституция не сж говорили и считали, че дѣйствително тоя законъ е отъ характеръ неконституционенъ? Да ли въ Учредителното Събрание, на врѣмето си, не сж казвали сжщото противъ тия начала, за които ние се гордѣмъ, че ги има въ тая наша Конституция? Да ли не се е казвало за свободата на събранията, за свободата на печата, за свободата на мисълта и пр. свободи, които сж гарантирани отъ Конституцията: не му е врѣмето, ние не сме готови? (Д-ръ Димитръ Теодоровъ: Както казвахъ и за съединението, че не му бѣше врѣмето!) Именно възражението, че тая реформа сега не е наврѣмenna, не е умѣтна, и затова менъ ми се струва, че съ това не може да се обори принципътъ за несмѣняемостта. Но каза се, че нѣмаме персоналъ, че нѣмаме способни лица. Азъ бихъ искалъ да знамъ: тия, които хвърлятъ тия възражения, защо до сега не сж направили нѣкое запитване, въ тая смисълъ, на г-на Министра на Правосъдието, а именно: защо се търпи тол персоналъ до сега, защо се не подобри? Ами че фактически нашитѣ сждии сж несмѣняеми! Като е така, защо да не прокараме това начало, за да издигнемъ тия наши хора, защото има единъ афоризмъ твърдѣ правъ, че хората растатъ съ цѣлитѣ, които създаватъ? Повдигнете тоя сждия, кажете му, че той е независимъ отъ партийнитѣ борби, дайте му да знае, че той се произнася за имота, за честта, която е най-скъпа на гражданитѣ, и тогава вие ще да видите, че тоя сждия не ще да бѣде таквъ,

каквито сж обикновенните граждани. Професията прѣбражда човѣка; тя създава нови характери. Както послѣдния солдатынъ и селянинъ, когато го направите офицеринъ, помислюва, неговото най-малко честолюбие, въ минутитѣ когато носи мундира, се повдига и той става голѣмъ, става великъ, еднавво и сждията ще бжде такъвъ, ако ние проведемъ туй начало. При туй, не е голѣмо зло да се въведе несмѣняемостта, даже ако виждате, че имаме такъвъ персоналъ. Ние можемъ да дадемъ единъ срокъ за вѣтхпванието въ сила на тоя законъ отъ единъ, два или три мѣсеца. Можемъ даже да туримъ едно прѣходно начало, едно прѣходно правило, щото министрътъ, наедно съ известни магистрати, па ако щете съ една комисия отъ парламента, както става въ други мѣста, да пробержтъ, да прѣчистятъ тоя персоналъ отъ сждии отъ най-горнитѣ до най-долнитѣ. И тогава пакъ ще си остане тоя принципъ светъ. Сега, ако единъ неспособенъ сждия, който е въ полза на министра, да кажемъ — понеже всѣки министръ вади сждитѣ, както и обикновенитѣ чиновници — ако единъ неспособенъ сждия, казвамъ, може да стои, способния никой не закача. Е добръ; ако единъ неспособенъ сждия, който е въ полза на министра, стои сега като сждия, утрѣ той нѣма да стои такъвъ, защото ще има единъ дисциплинаренъ съвѣтъ, който ще контролира неговитѣ рѣшения, неговитѣ мотивировки и неговото поведение даже, и въобще всичкитѣ негови дѣла и тогава тоя неспособенъ сждия ще изтѣе въпъ отъ редоветѣ на сждитѣ. Въ нашитѣ закони ние имаме почти проведено началото за несмѣняемостта на чиновницитѣ, сирѣчь увольнението имъ да става отъ едно независимо тѣло. Той е законътъ за училищата, отъ една сещенъ. Сега единъ учителъ не може да бжде увольненъ за туй, защото не погледналъ или не поздравилъ кмета, или защото ходилъ криво. Сега има едно учреждение малко-много по-независимо. То е училищниятъ съвѣтъ, който прѣкрасно контролира ония училищни настоятелства, които искатъ да управлпватъ по своему, а не както изискватъ интереситѣ на учебното дѣло. Е добръ; туй начало, което е проведено въ тоя законъ, което го има и въ други закони, само че не се изпълнява сега, ни се прѣдставлява случай да го проведемъ въ единъ отъ най-важнитѣ законопроекти, който ще остане едно монументално дѣло, споредъ мене, на законодателната работа на Събранието и съ което заслужва да си свърже името и министрътъ и Събранието.

Георги Добриновичъ: Г-да прѣдставители! Нѣмаше нужда, когато се разисква такъвъ единъ законопроектъ, да се прибѣгва и до политика. Азъ чухъ, за съжалѣние, че нѣкои отъ г-да прѣдговорившитѣ колеги се докоснахъ, като имахъ случай да разискватъ законопроекта за устройството на сждилищата, до политическата страна, чисто до политиката. Отстранихъ се отъ онова, което се изисква съ законопроекта, отстранихъ се отъ оныи принципи, които се изискватъ да се проведжтъ съ този законопроектъ. Правосждието, г-да, въ една държава е единъ такъвъ факторъ, който е много сериозенъ и който трѣбва да занимава всички ни. Споредъ правосждието, хората отъ вънъ, паъ даже и измежду сжщото общество, цѣнкътъ напрѣдка на тази дър-

жава, цѣнкътъ нейния прогресъ, цѣнкътъ нейното устройство и т. н. Правосждието е, което гарантира имота, честта и живота на онова общество, въ което се е то създадо съ законъ. Правосждието е, казвамъ, на което трѣбва да се гледа много сериозно. Следователно, когато ние разискваме единъ такъвъ важенъ законопроектъ, трѣбва да видимъ: какво е било правосждието у насъ до днесъ и заслужило ли е то да му се даде една несмѣняемостъ или не. Азъ ще гледамъ па този въпросъ отъ чисто практическа страна. Имамъ много факти въ минжлата епоха, имамъ много случаи, които може да ни посочжтъ: какво е било нашето правосждие и да ли то е могло до днесъ да си извоюва едно такова право, за да му се даде несмѣняемостъ.

Помните, г-да прѣдставители, че въ епохата, която се свърши на 18-й Май 1894 год., въ тази епоха имаше у насъ сждии и сждилища, които стояхъ на висотата на своето положение. И наистина, ако не стоехъ на тая висота, мнозина, които се намиратъ между обществото, между живитѣ, или по-добръ казано между нашето общество, щѣхъ да бждж обезглавени. Вземете за примѣръ това. Софийскитѣ окръженъ сждъ осжди Илия Георговъ на смъртно наказание. Азъ не можъ да не подозирамъ, че това се е изпало отъ тогавашната епоха и се е настоявало неспрѣмливо да бжде осжденъ. Апелативнитѣ Сждъ, обаче, го оправда съвършено. Ако този сждъ не бѣше стоялъ на висотата на своето положение, вѣрвамъ, че Георговъ щѣше да бжде обсеенъ и нѣмаше да бжде сега между живитѣ. Погледнете по-нататъкъ. Ако не бѣше Законътъ за разбойничеството, или по-добръ чл. 13-й помѣстенъ въ този Законъ за разбойничеството, ако стариятъ законъ не бѣ измѣненъ въ смисълъ, че нѣкои политически прѣстѣпници се даватъ на сждение на воененъ сждъ, нѣмаше да бждж обсеени Миларовъ, Тома Георгиевъ и много други. Вѣрвамъ, ако паднехъ тѣ въ ржцѣтъ на гражданското правосждие, както то и се държеше тогавъ и заслужаваше похвала, както и днесъ, вѣрвамъ, че това правосждие нѣмаше да ги покачи на обсылката, а щѣше да остане на висотата на своето положение и тѣзи хора щѣхъ да останжтъ между живитѣ. Ето защо, казвамъ, че правосждието не може да се укорява, както нѣкои отъ г-да прѣдговорившитѣ правѣхъ нѣкои намекавания, правѣхъ намекавания па поединични личности, че еди-кой билъ такъвъ, еди-кой — инакъвъ. Може и азъ да знамъ на поединични личности, но тѣ сж поединични и тѣ не може да ни занимаватъ.

Ние не можемъ да кажемъ, че изобщо правосждието не е достойно, не е добро. Ние искаме за въ бжджше правосждието да бжде още по-добро, да прогресира то, да имаме сждии, които да заслужаватъ своето звание, да имаме сждии, на които никой да не може да влияе на тѣхната съвѣсть, на тѣхнитѣ мнѣния. Да имаме сждии, които да се отдажтъ на науката; да не смѣта единъ сждия, когато влиза той въ съвѣщателната стая да даде гласъ, че ще дойде телеграма, съ която му се казва, че той се мѣсти или отчислява. Ако искаме, г-да, да имаме достойни сждии, ако искаме сждитѣ да бждж хора на науката, хора добросъвѣстни, хора на правдата, да бждж на страна отъ всѣкакви партизански страсти, да бжде тѣхната дума чиста отъ всѣкакви парти-

зански страсти, трѣбва да приемемъ несмѣняемостъ за тѣхъ. Азъ не смѣтамъ, че тази несмѣняемостъ, които се прѣдвижда въ законопроекта и за която имахъ случай да чуѣмъ отъ нѣкои колеги, че тя била опасна и че за бѣдѣще може да отиде до тамъ, щото да направи нѣкои сѣдии по-опасни за нашето правосѣдие, азъ не смѣтамъ, казвамъ, че тази несмѣняемостъ ще бѣде толкова опасна — не можъ да се съгласимъ съ този възгледъ — а напротивъ, очаквамъ отъ несмѣняемостта сѣднитѣ да бѣдѣтъ по-добри, по-полезни, по-прѣдпазливи и нашето правосѣдие ще прогресираща въ пѣти на правдата. Азъ можахъ да видѣмъ въ самия законопроектъ, какъ вървамъ, когато дойдемъ до неговитѣ подробности и до второто приемане членъ по членъ, ще може да се направи институтъ за дисциплинариятъ отговорностъ да бѣде по-строгъ къмъ сѣднитѣ. До сега у насъ сѣднитѣ нѣмаха дисциплинариятъ отговорностъ, каквато се прѣдвижда въ проекта, който разискваме днесъ. Нѣма тази отговорностъ, нѣма тѣзи строги прѣсѣдвания, нѣма тѣзи изисквания къмъ тѣхъ, а въ проекта, забѣлѣжвамъ, че се изисква много отъ тѣхъ, че ще се търси по-голяма отговорностъ; слѣдователно, тамъ ще бѣде гаранцията. Има ли такава отговорностъ, г-да прѣдставители, има ли такава прѣсѣдване срѣщу всѣки единъ неакуратенъ сѣдия, тогава самитѣ негови колеги ще го прѣсѣдватъ, самитѣ негови колеги ще издадѣтъ дисциплинариятъ присѣда, и тогава нашитѣ сѣдии ще бѣдѣтъ много по-добри, ще бѣдѣтъ хора на науката, ще бѣдѣтъ хора на правдата. Ако приемемъ законопроекта и ако самиятъ институтъ, нарѣченъ дисциплинариятъ, се допълни съ нѣкои още отговорности срѣмъ сѣднитѣ, ще бѣде най-добъръ. Наистина, че въ несмѣняемостта има и нѣкои неудобства, но тѣзи неудобства много евтино се искупуватъ, или по-добъръ да кажемъ, много евтино се заплащатъ срѣщу неизмѣримитѣ безбройни блага, които получава господарството и обществото отъ несмѣняемостта. Слѣдователно, като туримъ въ паралелъ едното съ другото — несмѣняемостта съ досегашното положение — ние ще намѣримъ, че много по-голяма гаранция е несмѣняемостта, както за обществото, тъй и за правосѣдието и за всѣки поединиченъ човѣкъ, отъ колкото досегашното положение. Съ приемането на несмѣняемостта, ние можемъ да кажемъ на нашитѣ сѣдии: вие трѣбва да останете органи на закона; вие трѣбва да бѣдете много далечъ отъ всѣкакви партизански страсти и вашитѣ души трѣбва да бѣдѣтъ отдѣлени отъ партизанскитѣ страсти и да бѣдѣтъ много далече отъ тѣхъ.

Азъ прѣдлагамъ, прочее, приемането на законопроекта и испрациането му въ надлѣжната комисия.

Стефанъ С. Вобчевъ: (Отъ трибуната.) Г-да прѣдставители! Взехъ думата, за да прѣдложмъ да приемете по начало законопроекта за сѣдоустройството, да го прѣпроведите на комисията по Министерството на Правосѣдието, за да го прѣгледа, и отъ какъ тя направи въ него опѣзи измѣнения, опѣзи дощълнения, които струва да се направятъ, като го изучи най-грижливо, да се докладва послѣ, все така за приемане, на Народното Сѣбрание. При това, ще си позволямъ да направя нѣколко общи бѣлѣжки върху извѣстни нови и хубави наредби, които ни дава този законо-

проектъ за сѣдоустройството. Ще вървамъ по редъ на самия законопроектъ, при все че истина е, какво, ако има нѣщо, върху което би трѣбвало най-много да се спрѣ въ него, то е въпросътъ за несмѣняемостта на сѣднитѣ, тая, наистина, велика реформа, на която азъ съмъ партизанинъ, е желателно да можеше да бѣде и у насъ въведена.

Най-напрѣдъ, нека го кажемъ, изобщо законопроектътъ за сѣдоустройството внася у насъ нѣколко много по-усѣвършенствувани или до сега несъществующи наредби. Тѣзи наредби правятъ отъ сѣдебната работа нѣщо сравнително много по-високо по стѣпало, отъ колкото е била тя до сега.

У насъ се усѣщаше една голѣма нужда отъ помощници въ сѣдебното дѣло, отъ сѣдии-замѣстници. Мировиятъ сѣдия отежествува, нѣма кой да го замѣсти, затваря се неговиятъ участъкъ, затваря се той, а маса хора отиватъ при мировия сѣдия за работа. Сѣдията се разболѣлъ внезапно или отсѣжествува въ отпускъ; дѣлата, които той е назначилъ, или работата, която има да върши, не може да се гледа. Стотина хора се връщатъ, безъ да си свършатъ работата. Ето единъ случай на необходимостъ да се намѣри сѣдия-замѣстникъ, който би билъ готовъ веднага да заеме мѣстото на въспрѣпятствувания сѣдия.

Въ окръжния сѣдъ става нужда да се отведе единъ сѣдия, а нѣма кой да замѣсти тоя сѣдия — всичко трима сѣдии сж на лице; единиятъ щомъ се отвежда, сѣдѣтъ не може да засѣдава. Трѣбва пакъ да се отложи дѣлото. Въ такъвъ случай, двадесетина души свидѣтели трѣбва да си отидѣтъ, отъ кждѣто сж дошли, безъ да се гледа дѣлото; ставатъ огромни разноси. Има и другъ случай, въ който до сега се искаше единъ помощникъ-сѣдия, но се възлагаше върху други и вършеха тази работа старшитѣ сѣдии, и по тоя начинъ тѣ се отрупвахъ съ много работа, та омави, които имаха да свършватъ, не ъ свършвахъ, а много работа бѣше недостатъчно довършена. Бѣше, прочее, необходимо да има едни помощници на сѣднитѣ. И сега, много добъръ е, че законопроектътъ прѣдвижда такива замѣстници на сѣдницитѣ въ раздаването на правосѣдието и вършенито другитѣ работи, тѣсно свързани съ него, ако и да не урежда добъръ длѣжността имъ.

Новиятъ законопроектъ урежда така нарѣченитѣ кандидати за сѣдебни длѣжности. Този институтъ е горѣ-долу онзи, който е извѣстенъ подъ названието *juges-suppléants*, т. е. сѣдии-замѣстници. Наистина, кандидатитѣ-сѣдии не сж сжнитѣ сѣдии-замѣстници, но кандидатитѣ, които прѣдвижда тоя законопроектъ, приближаватъ твърдѣ много до тѣхъ. Азъ държмъ, че ще бѣде това учреждение твърдѣ полезно; но има едно нѣщо, върху което трѣбва да се обърне особено внимание. То е, гдѣто на тѣхъ се възлагатъ, споредъ нашия законопроектъ, работи, които, споредъ моето разбиране, сж много сложни, тежки и не ще може достойно да ги вършатъ, а пъкъ не имъ се даватъ нѣкои други по-легки работи, които би ги направили сѣдии-замѣстници. Азъ ще споменж за нѣкои отъ тежитѣ работи, за да се иматъ прѣдъ видъ отъ комисията, която ще се занимава съ законопроекта. Ще да видите въ чл. 30-й да се казва, че на тия кандидати на сѣдебни длѣжности, отъ какъ прослужатъ една

година, за да добиеш и опит, и отъ какъ получатъ свидѣтелство, че сж кадри за работа, че може да вършатъ известни съдебни работи, допуца имъ се — какво мислите? — Даже да правятъ дознания. Кандидати на съдебни длъжности, на които едвамъ се повѣрва да водятъ протоколи, като подсекретари, възлага имъ се тежката обязаностъ да правятъ дознания! Това дѣйствиe не трѣбва да се допуца да го върши кандидатъ на съдебна длъжностъ, макаръ и при едногодишна практика, по простата причина, че дознанието е съдебно дѣйствиe, което, за да се извърши, иска се голѣма опитностъ, иска се умѣние: тамъ се разрешаватъ отводи, тамъ се разрешаватъ нѣкои веднага възникнали прѣспирни. Искане се доста голѣма опитностъ и вѣщина, за да се извърши едно дознание правилно. Дознанието, споредъ мене, би трѣбвало да се възлага върху най-старшии съдии, а не на единъ младъ, който едва има едногодишенъ стажъ и току-що встъпва въ кариерата, като кандидатъ на съдебна длъжностъ. И сега даже, при голѣмата опитностъ на нѣкои съдии, много пжти тѣхнитѣ дознания се унищожаватъ и се повръщатъ дѣлата, за да се произведатъ нови дознания, а пъкъ, ако се възлагатъ на такива млади съдии, ние ще имаме постоянно унищожаване на дознания и по тоя начинъ ще имаме разноси съ хиляди. Казвамъ, да се допусне, щото кандидатътъ на подобна длъжностъ да прави дознание, ще бже несправедливо нѣщо. Ето защо, азъ казвамъ, че на кандидатитѣ на съдебни длъжности да се не дава, едва слѣдъ първата година, да произведатъ дознания. Едно нѣщо, което по би било допустимо да се възложи на кандидатитѣ, то е да изпълняватъ длъжността на отсѣтвующи мирови съдии. Вързамъ да кажа, че длъжността и на мирови съдии е тежка, но тя е по-лека, за да се възложи тѣмъ врѣменно, отъ колкото обязаността да се правятъ дознания.

Едно още нѣщо, което по начало не трѣбва да се приеме, то е, гдѣто се възлага на тия млади, току-що свършили училището и направили единъ стажъ отъ една година, да защитаватъ интереситѣ на тѣжакитѣ се и обвиняемитѣ, на които е припознато правото на бѣдностъ. Азъ възставамъ противъ това нареждане, което е въ законопроекта, защото на млади рѣцѣ не трѣбва да се оставятъ съдбитѣ на бѣднитѣ, не трѣбва да се дава на неопитнитѣ да защитаватъ интереситѣ на нуждающитѣ се. Не трѣбва на тия, които се учатъ, и на които едва се повѣрватъ подсекретарски длъжности, да се възлага да гледатъ дѣлата на сиромашта, само защото сж сиромаси и не могатъ да си хванатъ адвокати. Па и недѣйте отнема отъ адвокатитѣ случай да проявятъ и тѣ малко алтруизмъ; не ги лишавайте отъ една толкозъ благородна работа, вмешно, да помогнатъ и тѣ на сиромаситѣ, макаръ и по тоя редъ: нека адвокатитѣ се занимаватъ съ защитата на бѣднитѣ и на тѣхнитѣ интереси. Че голѣма работа ли е, гдѣто ще се падне на единъ адвокатъ въ годишната единъ два или три пжти да защитава безплатно нѣкого сиромаша? Туй е съвършено умѣстно и пѣмнанто единъ адвокатъ, който да се откаже отъ такава хубава, отъ такава благородна дѣятелностъ въ своята кариера. Това сж, г-да народни прѣдставители, бѣлвакитѣ, които имамъ

да направя по въпроса за кандидатитѣ на съдебни длъжности.

Минавамъ по-нататъкъ, да кажа нѣколко думи и върху въпроса за състава изобщо на нашитѣ съдилища, единъ тоже принципиаленъ въпросъ. Въ законопроекта се прѣдвизда, че нашитѣ апелации за напрѣдъ трѣбва да се състоятъ най-малко отъ петъ души, когато ще засѣдаватъ: единъ прѣдсѣдател или подпрѣдсѣдател и четири члена; а окръжнитѣ съдилища — както до сега. Въпросътъ е важенъ. Въпросътъ е важенъ, първо, отъ икономическа точка зрѣния, при все че не много значи за единъ народъ, че е похарчилъ нѣколко стотини хиляди лева повече за своето правосѣдие. Та съществено не е тамъ работата. А ето гдѣ е важното. Не е числото на съдитѣ, което прави добритѣ рѣшения; не е многобройността на съдницитѣ, която може да искара една хубава съдийска работа; напротивъ, и отъ практика и отъ наблюдение го знаемъ, че многожди тамъ, гдѣто има много съдници, единъ възлага работата на други, другиятъ на трети и всѣки се затуля задъ нѣкого, и като избѣе нѣкое несъстоятелно рѣшение, казватъ: „Сждѣтъ рѣши така“. Азъ бихъ билъ даже, при по-добри подготвени съдии, за едниолчии съдилища, както е въ Англия, гдѣто и апелативниятъ сждъ е едниолченъ, всички работи дошли по апелативенъ редъ ги рѣшава само единъ членъ, освѣтъ нѣкои твърди специално посочени работи, които се рѣшаватъ отъ троенъ съставъ. Не бихъ, обаче, лансиралъ мнѣние да бже и у насъ въведенъ едниолченъ апелативенъ сждъ, само защото, върпки всичко почитание и уважение, което имамъ къмъ нашитѣ съдии, казвамъ, тѣ, както и обществото ни, не сж още дозрѣли до тамъ, щото да може да се възложатъ на едниолченъ съставъ апелативнитѣ дѣла. Но достатъченъ е тричлениятъ съставъ на нашитѣ апелативни съдилища, за да могатъ да гледатъ своитѣ дѣла. Колкото се отнася до Върховния Касационенъ Сждъ, нѣма да възразявамъ, за гдѣто се прѣдвизда, щото отъ сега нататъкъ той да дѣйствува въ етоличенъ съставъ, защото Върховниятъ Касационенъ Сждъ има една много по-голѣма задача — да раздава правилно и еднакво правосѣдие. Много по-хубаво е, щото тѣзи научни, тѣзи юридически въпроси да ги разглежда Върховниятъ Касационенъ Сждъ въ по-голѣмъ съставъ и така повече съдии да се проникватъ отъ еднаквостъ на юриспруденцията, тѣй като еднаквостта е, която прави истинското право, даже, ако щете, и справедливостта.

По вътрѣшното устройство на съдебнитѣ мѣста би трѣбвало да се говори за распоредителнитѣ засѣдания, които се прѣдвиздаатъ; но върху този въпросъ е толкозъ много писано въ печата и толкозъ много се говори и въ нашата парламентарна комисия, щото, вървамъ, почитаемиятъ Министръ на Правосѣдието, както и самъ е заявилъ нѣколко пжти, ще е взелъ въ внимание това и по регламентаренъ редъ, чрезъ прѣдписания и окръжни, тѣзи мѣнотии ще се прѣмахнатъ или сж на пътъ да се прѣмахнатъ. Ще прибавя, че не само тѣ, но и всички рѣшения на парламентарната комисия, по съдебната частъ, сж вземени отъ г-на министра въ внимание, и ние виждаме вече, че и въ този

законопроектът има много нйща, които сж вмѣстени и прѣдложени да бѣдѣтъ узаконени.

По въпроса за назначаванieto на сѣднитѣ има да кажѣ, че тѣй, както е уреденъ сега той, най-голѣмата стѣпка за улущение на нашето правосѣдие, най-голѣмата реформа за улущение на сѣдническии персоналъ е вече направена; защото, за да бѣде едно правосѣдие раздавано по начинъ такъви, какъвто е желателенъ, първото и сжщественно нйщо е, щото сѣднитѣ, които го раздаватъ, да иматъ умственъ, наученъ цензъ. На първо мѣсто е това. Е добръ; нашиятъ законопроектъ прѣдвизжда това, и прѣдвизжда го при условия такъви, щото повече и не може да се желае. Прибавете при това, че този законопроектъ прѣдвизжда за улущение на правосѣдието не само този цензъ, но още и подготовка на извѣстно врѣме при сѣда, тѣй нарѣчения *стажъ*, който тоже е едно условие за добро, за правилно раздаване на правосѣдието. Обаче, г-да народни прѣдставители, това, което бие въ очи и което, ми се струва, би трѣбвало да се поправи въ този законопроектъ, е туй малцеско отнашение къмъ адвокатитѣ. Ще побързамъ да обадиж веднага, да не се мисли, че азъ цлдирамъ *pro domi sua*. Нито имамъ намѣрение да ставамъ сѣдия, нито усѣдамъ лзискванитѣ голѣми сили да бѣдѣтъ такъвъ. Но, струва ми се, не е добръ да отиваме и унижаваме адвокатското съсловие до тамъ, щото да считаме за невъзможно да се взематъ отъ неговата срѣда хора, кадѣри за сѣдийски работници по-горѣ отъ мирови сѣдия и членъ на окръженъ сѣдъ. Сега, както е въ законопроекта, единъ юристъ, свършилъ, държалъ даже държавенъ испитъ, упраниявалъ 15 години адвокатска професия, става министъръ, послѣ се оттегля, а щомъ иска да постѣпи въ сѣдийска кариера, трѣбва да почне отъ мирови сѣдия. Както щете, г-да прѣдставители, по този редъ, прѣдвиденъ въ законопроекта, ми се вижда твърдѣ краенъ; вижда ми се, че отъ сѣдебната професия се иска да се направи единъ особенъ, замкнутъ орденъ, една каста, въ която, ако на врѣме виѣзешъ, може да вървишъ на горѣ и да заемешъ високо мѣсто, но ако закъснѣешъ въ друга кариера, макаръ и да си добръ подготвенъ, пакъ въ нея трѣбва да захванешъ отъ азбуки — иначе не те пущатъ. Ама ти си билъ въ състояние да давашъ уроци на тѣзи, които стоѣтъ даже на върха на тази иерархия; ама ти може да си билъ тѣхенъ професоръ; не, ще трѣбва да захванешъ отъ чираклъжъ — да минешъ прѣзъ всички степени, защото сѣдийството е орденъ, както казахъ, заменутъ. Това ми се вижда несправедливо и не би трѣбвало по този начинъ да се узакони. Наистина, въ 124-й членъ на законопроекта, който корегира до нѣкъдѣ чл. чл. 114 и 115-й, има да се казва, че ония, които сж били сѣдии, могатъ да постѣпнатъ въ сѣднитѣ сѣдилища, въ които сж били сѣдии; т. е. отъ Върховния Касаціоненъ Сѣдъ, който е станалъ адвокатъ, пакъ може да се повърне тамъ, отъ прѣдсѣдатель на окръженъ сѣдъ, който е станалъ адвокатъ — пакъ може да стане такъвъ; но туй е слаба корекция, защото много малцина сж адвокатитѣ, които може да расчитатъ на такъвазъ случайность.

Тукъ, като е думата за назначаванieto, нека да кажѣ двѣ думи и за уволняването на сѣднитѣ поради прѣдѣлната имъ възраст. Нашиятъ законопроектъ е приелъ, че назначениитѣ сѣдии, щомъ като стане на 65-годишна възраст, нецрѣжнѣно *de plein droit* трѣбва да го хванемъ за лката и го захвърлимъ. Такъвъ се счита *ipso facto* за негоденъ само заради това, защото е на 65-годишна възраст. Отъ тази възраст на сетнѣ се счита, че той не може да сѣдицѣува вече. Наистина, г-да народни прѣдставители, че прѣдѣлната възраст на всѣкъдѣ почти е установена; но, ако има мѣсто, гдѣто прѣдѣлната възраст никогa не трѣбва да се турѣ въ закона като абсолютно правило, то е въ работитѣ на правосѣдието. Единъ сѣдия не е като единъ лѣкаръ, не е като единъ пароходски капитанъ, като единъ артилеристъ-офицеръ и т. н., гдѣто, освѣнъ вътрѣшната способность, изисква се и проявление на физическа сила, енергия и кадѣрность. Единъ сѣдия може да сѣди, стига да му виждатъ очитѣ, стига да му слухатъ ушитѣ, стига да може да разсѣждава здраво и право, т. е. да изпълнява длѣжнѣността си. Единъ сѣдия, колкото е даже по-старъ, толкозъ по-отговаря на своето високо пазначение, на своята важна задача, защото той има дълга житейска опитность, толкозъ необходимъ въ раздаване на правосѣдието, защото, освѣнъ гдѣто има наука, има въ себе си още и онова хладнокрѣвно отнашение къмъ работата, което липсва у младитѣ сѣдии. Той ще бѣде въ сѣдилището като регулаторъ на буйнѣститѣ на младитѣ и съ своя опитъ, съ своето хладно отношение, ще е винаги отъ най-голѣма полза на дѣлото. Това азъ поддържамъ съ авторитета на нашитѣ учители. Стане ли негоденъ за работа, неспособенъ да сѣди, сѣдията и по-младъ да е, да се оттегли. Ако ли е добръ за работа, и по-старъ да е отъ 65 години, нека си стои на службата. Една такава юридическа знаменитость, какъвто е Кони, главенъ прокуроръ при Русския Касаціоненъ Сенатъ, въ една прѣбрасна статия за установяването на прѣдѣлната възраст се произнася по въпроса. Вие ще ми позволите да цитирамъ отъ таа статия нѣколко думи, за да видѣте съ каква умѣлость той засѣга прѣдмета въ тази статия, която исчерпва въпроса. Той поддѣржа, че никогa не трѣбва да се допуца, когато се отнася работата за сѣдници, да се турѣ прѣдѣлна възраст на службата имъ, подиръ която да не могатъ да служатъ. Той казва така: (Чете.) „Нема „изстѣнклитѣ години“ безусловно обричатъ чедовѣка да живѣе въ минхлото, въ областта на въспоминанията, като го правѣтъ въ дѣятелнии и бързо бѣгливъ животъ на настоящето само дотегнѣлъ гостъ, закъснѣлъ да си иде? Нема на стареца само туй остава, щото съ безполезни рѣцѣ да прѣхвърли изстѣнклитѣ цѣтѣве отъ забравени гробища и да погледва мъртвенѣки, съ безучастни погледи, какъ около него, обиколени съ нетѣрѣжливо въикашно пжхтение, кипи младата крѣвъ и се прилага къмъ живото дѣло избитѣкътъ на добри сили? Животѣтъ ни казва друго нйщо. Западѣтъ, гдѣто дѣятелностьта е повече ясна и напѣрѣжта, гдѣто борбата за личното и материално сжществуване е по-остра, отъ колкото у насъ — този западъ блѣщи въ послѣднии

четвъртъ вкъе съ имена на старци, на които би могли да завиждат мнозина млади. Стига да спомним Тиера и неговите съподвижници; стига да помислим, че само неотдавна сложиха работливите си ръце — че да ли сж ги и сложили окончателно — Висмарк и Гладстон и че комахай всичките свѣтила на умствена и научна дѣятелност въ западъ, въ разнообразните ѣ клонове, слѣзохж отъ житейската сцена, отъ какъ бѣхж вече отдавна прѣскачили прѣз онова, което ние мислимъ да казваме „прѣдѣлна възраст“. Че и у насъ, дори въ мжглия Петербургъ, при всичката неравнопѣрностъ при разпрѣдѣлението на умствения трудъ, при тежките условия на физическия животъ, извикани отъ лошия климатъ, нѣманието на свѣтлина и топлина, при осекдаността на ярки, съживляющи впечатлѣния, живѣятъ и работятъ старци, у които младостта може да се получи на енергия и на „дѣятелна любовъ“ къмъ своя трудъ“.

По-на сетнѣ Кони напомня примѣра на другъ единъ дѣятел руски, който на 75-годишна възраст съ колица е билъ закарванъ въ касационния сенатъ и пакъ е проявилъ похвална дѣятелностъ. Най-сетнѣ, нека да цитирамъ още нѣколко заключителни думи, защо той държи на това, защо той гледа така на старитѣ юристи. Той казва така: (Чето.) „Въ дѣятелността на сждията сж особенно цѣнни професионалните традиции, които създаватъ обязательенъ образъ на поведение и отношение къмъ своето дѣло въ реда на практическите случаи; въ пош трѣбва именно да се пазятъ прѣданията, които уреждатъ прѣмествеността въ взглядоветъ върху правственните обязанности на сждията.“

„Въ нежъ приемитѣ и способитѣ за изучаване трѣбва да се мѣнжтъ бавно и прѣдпазливо, само подъ давлението на насжщитѣ потребности на живота и бързата имъ мѣла често би била призната за вътрѣшна несправедливостъ на едни или на други отъ тѣхъ“.

По-сетнѣ казва: (Чето.) „По сжществото си — свършва Кони — науката е прогресивна, сждебната дѣятелностъ е консервативна: погледътъ на учения е устременъ на прѣдъ, къмъ нѣщо ново, къмъ изнамѣрванието на туй или онуй явление; погледътъ на сждията е обърнатъ назадъ, къмъ изходнитѣ точки на правосждието, къмъ освѣтениетѣ отъ вѣкове начала на обществитето, къмъ народното правосжзнание, изказано въ ягката дума на законъ, къмъ уроцитѣ на собственния житейски опитъ“.

И най-сетнѣ казва: (Чето.) „Старцитѣ сж по-малко отзивчиви на злобата на деца“, повече сж обективни и повече принципиални. Тѣ вече гледатъ по-далечъ — „къмъ она брѣгъ“. Тѣ не експиктъ съ она, което е прѣходящо, а съ вѣчнитѣ и трайни начала, върху които почива правосждието. Освѣнъ това, тѣ вписатъ въ сждебната колегия примѣрни, съдържани отношения, както една почетна дама въ едно общество. Апостолътъ казва: „Прѣдъ лицето на бѣловласия стани и почети старчовото лице!“

Вие виждате, г-да прѣдставители, единъ практически авторитетъ, като Кони, какво говори за прѣдѣлната възраст. Па и отъ опитъ можъ да ви кажъ, че не трѣбва да туриме възрастентъ прѣдѣлъ на дѣятелността на старитѣ сждии. 65-годишна възраст не е голѣма. Смѣжъ да твърдж това,

защото имаме примѣри — лица нѣма да посочвамъ, но ще кажъ, че има сждии, които отдавна сж минали 65-годишна възраст, и днесъ вършатъ работа, ако не по-добра — бихъ казалъ по-добра — но сигурно не по-лоша отъ работата на младитѣ сждии. И зарадъ това, възставамъ противъ принципа на прѣдѣлната възраст, възставамъ азъ противъ него, и, мислжъ, има мѣсто да се прѣмахне и да се не задържи въ нашия законопроектъ. Нека си остане отворенъ крайниятъ прѣдѣлъ на старческата дѣятелностъ, до гдѣ се забѣлжж, че вече не се може. За това сж прѣвидени особни наредби въ законопроекта.

Едно нѣщо има въ законопроекта, което хемъ го има, хемъ го нѣма. Това е, гдѣто се казва на нѣколко мѣста, че се прилагатъ къмъ него разни расписания било за щата било зарадъ състава, било зарадъ заплатитѣ на сждницитѣ и т. н. Не знажъ защо, но казва се, че се приплатя, а като ги подиряхъ, не можахъ да ги намѣржъ; впрочемъ, може сетнѣ тѣзи расписания да ни се съобщжтъ въ Събранието и дажтъ въ комисията, за да се занимае тя съ него.

Струва да се прѣпоржча и трѣбва всички да имаме прѣдъ видъ заплатитѣ на сждницитѣ, които сж, сравнително съ другитѣ плати, малки; тѣ сж малки не само за сждницитѣ сждии, но и за стоящитѣ; не само за сждии, които сжджтъ, но и за прокуроритѣ и помощницитѣ имъ. Азъ мислжъ, че ако има една сериозна гаранция, било за независимостта, било за трудолюбива дѣятелностъ на сждницитѣ, една, казвамъ, стръвъ, една подбудителна причина ще бжде и подобрѣнието на тѣхнитѣ плати. Колкото по-скоро можемъ да направимъ това, толкова ще бжде по-полезно за дѣлото. Ще бжде даже много хубаво, щото тия плати да бжджтъ прѣвидени въ края на самия законъ, за да не става нужда, всѣка година, при разглеждане на бюджета, да се занимаваме по отдѣлно съ заплатата ту на тозъ прокуроръ, ту на ози сждия и т. н., нѣща, които не сж сжществена работа на едно Народно Събрание, нѣща, които правжтъ и самитѣ сждници постоянно да трепержтъ за своитѣ изѣнжени плати, тѣй като прѣдварително тѣ сж си направили своитѣ бюджети, и прѣди всѣка сесия тѣ се питатъ: аджеба, туй Събрание колко ли ще придаде или колко ли ще откъсне, колко ли ще ни отрѣже отъ платата. А тия безполезни и даже врѣдителни страхове трѣбва да прѣстатжтъ, да исчезнатъ веднажъ за винаги. Сждията трѣбва да бжде добръ платенъ, добръ награждаванъ, за да може спокойно и добросвѣстно да се посвети на високото си дѣло.

Идвамъ сега на най-главния въпросъ, който може да се нарѣче въпросъ на въпроситѣ въ сегашния законопроектъ за устройството на сждилищата. Думата е за несмѣняемостта на сждницитѣ. Най-напрѣдъ бързамъ да ви кажъ и азъ, както направя почтенниятъ Видински народенъ прѣдставителъ, „че не зарадъ туй, защото има сега едно извѣстно течеение, азъ ще стжжжъ на една извѣстна почва“. Азъ ще кажъ, че три години напѣдъ, когато само се поменжъ, че може у насъ да се въведе тази реформа, азъ имахъ честта да се искажъ въ редактираното отъ мене списание „Юридически Прѣгледъ“. Това бѣше още въ началото на 1895 год. Така щото, мнѣнието, което ще поддържъ днесъ

нека не се счита, че е мнѣние, извикано като екз на пѣков настрѡение, било като противоекъ на правителствени законпроектъ, или на обществото. Никакъ не То е едно мнѣние, върху което дълго врѣме съмъ мислилъ, което се е сформирало у мене веднажъ за винаги и отъ което не можъ да се откажъ тѣй лесно, до като не чужъ доказателства, които да го оборжтъ. Да си обадижъ правото; азъ не можакъ отъ тѣзи доказателства, отъ тѣзи съображения, които чухъ до сега да се убѣдижъ — да не помислите въ умѣтността, да не помислите въ принципиалната необходимостъ на несмѣняемостта — не можакъ да се убѣдижъ, че е иминентно, че е палѣщаще у насъ общото въвеждане на несмѣняемостта. Много по-съдържателни статии, много по-убѣдителни съчинения, много по-краснорѣчиви рѣчи за несмѣняемостта съмъ ималъ честъ да видѣжъ, да прочетѣ и да изучѣ. И има такива хубави пѣща казани, има такива увѣкателни доводи, гдѣто, дѣйствително, като ги прочете човѣкъ, на първъ погледъ, се подкупва да каже: да, несмѣняемостта, тя е расковничето, тя е, които може да направи сѣдитѣ ангели, да станжтъ най-добритѣ людѣе на свѣта. Дайте имъ несмѣняемостъ и тѣ ще бѣджтъ неогрѣшими! Така би помислилъ човѣкъ, като чете хубавитѣ теории, блѣскавитѣ учени съчинения на защитницитѣ на несмѣняемостта. Трѣбва да ви обадижъ, че несмѣняемостта не само у насъ има своитѣ защитници и противници; несмѣняемостта, ако щете, има много повече противници другадѣ, отъ колкото у насъ — и противници не само практически, но и теоритически. Несмѣняемостта е единъ институтъ, който истинната демокрация, казватъ, не трѣбвало да го приема. Едно истинско републиканско управление, казватъ, не трѣбвало да въвежда несмѣняемостта. Единъ социалистъ, който разбира добръ традициитѣ и учението на своитѣ, никога нѣма да се съгласи за несмѣняемостта, защото у тѣхъ всичко е въ избираемостта, а пѣкъ казано е, че гдѣто има избори, не може да има несмѣняемостъ. И несмѣняемостта е въведена най-напрѣдъ въ монархитѣ, съ цѣлъ да се прокара пѣлната независимостъ на сѣдийската власть, като една формална гаранция за нежъ. Има единъ французски авторъ, който е искавалъ въ кратцѣ, а може да се твърди, исчерпвателно, всичко онуй, което струва да се каже за несмѣняемостта. Той е именно Роае Колларъ, единъ философъ на общественитѣ явления. Ето въ кжсичко всичката негова аргументация, която е единственната и около която може да се държжтъ онѣзи, които поддържжтъ несмѣняемостта. Може да се персфразира, може да се допълни съ различни други думи, но смѣството за несмѣняемостта е казано отъ този великъ защитникъ на несмѣняемостта. Ще ми позволите, г-да прѣдставители, защото е кжсѣ читатѣтъ, да го прочетѣ. (Чете.)

„Когато властта — казва Роае Колларъ — натоварена да назначи сѣдия въ името на обществото, повика единъ гражданинъ на тази висока служба, тя му казва: „органъ на закона, бѣдете безстрастенъ като него. Всички страсти ще ревжтъ около васъ, но да не смутжтъ никога вашата душа! Ако даже моитѣ собствени заблуждения, ако влиянията, които ме обсаждатъ и отъ които е толкозъ мжчно

да се гарантирамъ, ме принуджтъ да ви дамъ пѣкои несправедливи заповѣди, не се подчинявайте на тѣзи заповѣди, противете се на лошитѣ искушения, опирайте се на моитѣ заплашвания. Когато засѣдвате въ сѣдилището, нека въ дѣното на сърцето ви липса всѣки страхъ и всѣка надѣжда. Бѣдете безстрастенъ, както е законътъ“.

„На това гражданинѣтъ, който е повиканъ да стане сѣдилъ, отговори на властта: „азъ съмъ човѣкъ, а това, което искате, е по-горѣ отъ човѣшкитѣ сили. Вие сте много силенъ, а азъ много слабъ. Азъ ще падна въ тази неравна борба. Вие не ще признаете мотивитѣ на съпротивлението, което сегичка ми прѣдписвате, и вие ще ме накажете за това. Азъ не можъ да се вдигна по-високо отъ себе си, ако не ме защитите хемъ противъ мене си, хемъ противъ васъ си. Прочее, помогнете на моята слабостъ, отгървете ме отъ страха и отъ надѣждата, обѣщайте ми се, че нѣма да ме свалите отъ сѣдийското сѣдалище, освѣтъ ако се докаже, че съмъ измѣнилъ на длѣжноститѣ, що ми налагате“.

„Властта се колебае; то е въ естеството на всѣка власть да се рѣшава мжчно. Най-послѣ, освѣтлена отъ туй върху своитѣ истински интереси, притиснатъ отъ всераствящата сила на пѣщата, тя казва на сѣдията: вие ще бѣдете несмѣняемъ.“

Туй е, г-да прѣдставители, философията на несмѣняемостта. Партизанитѣ ѣ сж мнозина, твърдѣ мнозина, и много професори, и учени, и либерали, и консерватори, напѣрѣдничави и радикали, еднакво държжтъ за несмѣняемостта. Ще прибавѣжъ, обаче, че сжщо така има знаменитости, консерватори и либерали, които сж противъ несмѣняемостта. И тѣ иматъ свои съображения тежки, много убѣдителни, споредъ моето мнѣние, ама убѣдителни не въ смисълъ, че оборватъ приципа на несмѣняемостта, но въ всѣки случай поколебаватъ човѣка по въпроса: да ли въ всѣко врѣме, да ли въ всѣко състояние на едно общество би могло да се внесе началото на несмѣняемостта. Ще ви обадижъ най-напрѣдъ за знаменития противникъ на несмѣняемостта, английски философъ, и въ сжщото врѣме сѣдебенъ писателъ, Иеремиа Бентамъ. Бентамъ е противенъ на несмѣняемостта на сѣдитѣ. Той има голѣмъ редъ отъ съчувственици, които го поддържжтъ. Той искава много причини, защо не трѣбва сѣдитѣ да се прогласжтъ за несмѣняеми. На първо мѣсто той казва: (Чете.) „Настина, сѣдията трѣбва да бѣде не само справедливъ, но и онѣзи, които той сѣди, трѣбва да го считатъ за такъвъ. Отъ онѣзи моментъ, въ който сѣдията прѣстане да се ползува съ общото довѣрие, стѣжванието му на сѣдническото мѣсто ще бѣде вече една постоянна причина за недоволство“. По-надолу той расправя слѣдующето: (Чете.) „Има причини, които отслабватъ довѣрието въ него, и не е възможно да се отстранжтъ съ други срѣдства, освѣтъ съ отчислението на сѣдията. Не можете формално да обвините сѣдията, а виждате единъ видъ неспособностъ и разслабление въ изпълнение службата му, които постепенно урчватъ честта му. Напримѣръ, сѣдията може да испадне въ уметвенно разслабление, което всички можжтъ да виждатъ,

но което той може и да не подозира. Само съ едно смѣняване, безъ забивалки, се махва този сѣдил. Нетърпѣнието, строгостта, лошото пастроение на душата, мизантропетството, не исклучаватъ ни честността, ни таланта; но тѣ сж важни пороци за единъ сѣдил; тѣ правятъ неговата дѣятелностъ несъстоятелна“.

Кѣмъ тѣзи причини Бентамъ изобразява слѣдната твърдѣ поучителна картина, копие отъ която ние срѣщаме сегизъ-тогизъ и въ нашиѣ сѣдебни храмова. (Чете.) „Погледнете, казва Бентамъ, погледнете на единъ сѣдил, който е всекога нерасположенъ и горделивъ; неговото нерасположение да изслушва страниѣ се отбѣлзва въ всичкитъ му постѣпки. Неговата рѣчь е суха и прѣкъсната. Изобрѣтателенъ по своему, той приема всичкитъ бѣлѣжки за възражения; съ това си поведение той застави тихитъ хора да мълчатъ, или поне отнема имъ онова приежтствие на духа, което е тѣй необходимо, за да могатъ тѣ да развижатъ съдържанието на своитъ домогвания. Той раздава едно правосѣдие противно, което носи печатъ на гордостъ и прѣзрѣние“. Най-послѣ, той расправи, че най-големата гаранция за единъ сѣдил, за да бѣде той независимъ, е страхътъ прѣдъ отчислението, което ще подѣйствува като спиралка на тия недостатѣци. Послѣ, отговори на разни възражения, които се правятъ противъ смѣняемостта и сключва, като казва, че за да може да се упражни единъ най-големъ контролъ върху сѣдилитъ, да може добритъ да стоитъ на мѣстото си, а лошиятъ на врѣме да бѣждѣ махнати, най-добриятъ контролъ е, освѣнъ дисциплинаренъ сѣдѣ, обществото и главно неговитъ органи — печатътъ.

Сега да ви кажемъ какъ гледамъ азъ на несмѣняемостта, най-напрѣдъ по начало и послѣ по приложение. По начало азъ съмъ горещъ партизанинъ на несмѣняемостта. Но въпросътъ е: избранъ ли е моментътъ за прилагането ѝ у насъ? Казване ни се, че прѣди малко: „за най-хубавитъ начала все тѣй се вика, че не имъ било врѣмето“. Но азъ държж на това, азъ държж, че има наредби, даже и най-хубави, за които, кой каквото ще да казва, не имъ е всекога врѣмето. Нека да вика кой колко ще, азъ оставамъ на туй мнѣние. Не можете, напр., въ едно първобитно общество, което нѣма още никакви сѣдии, щомъ като се появѣтъ такива, да ги направите несмѣняеми. Не можехме ние въ 1879 год. да направимъ несмѣняеми сѣдилитъ си. Може ли да излѣзе нѣкой да каже, да поддържа, че можехме тогава да направимъ това? Или може ли въ едно още по-просто положение на обществото, каквито и да сж хора, да ги вземемъ и направимъ несмѣняеми сѣдии?

Азъ признавамъ, че несмѣняемостта на сѣдилитъ, наистина, е една отъ формалнитъ гаранции, но не единствената за независимостта на сѣдилитъ. Щомъ като е тѣй, би могло веднага да се каже: тогавъ защо да не въведемъ у насъ несмѣняемостта на сѣдилитъ? Какво врѣди? Азъ съмъ на мнѣнието на онѣзи, които държжтъ да не се въведе още у насъ несмѣняемостта на сѣдилитъ, главно по слѣдующитъ съображения. Най-сжественното е, че ние нѣмаме достатѣчно приготвени научни и опитни сили, на които да се даде тая несмѣ-

няемостъ; нѣмаме достатѣчно приготвени юристи, било съ наука, било съ опитностъ, които да се направятъ несмѣняеми. Ако да имахме достатѣчно людѣе които да завзематъ всички длѣжности, всички мѣста, които изискватъ юристи, азъ слѣло можахъ да дамъ гласа си да се въведе у насъ несмѣняемостта на сѣдилитъ. Колко юристи не само съ наука, но и съ извѣстенъ опитъ има въ България? Азъ се обѣр-нахъ да питамъ, гдѣто може да се знае това, но не можахъ да ми кажатъ положително. Отъ приблизителна смѣтка, която се прави, излѣзе, че въ България нѣма повече отъ 500—600 юристи. По-малко сж, но не повече. А колко юристи трѣбватъ въ България? Минимумъ 1.600 души. Около 400 души трѣбватъ само за сѣдии и около 1.200 души — за адвокати. Сега, като е тѣй работата, ще каже, че за да може да се даде справедливо несмѣняемостта, трѣбва да има достатѣчно приготвени юристи, отъ които да се направи единъ изборъ. Е добръ; но ние ги нѣмаме; а като ги нѣмаме какво трѣбва да направимъ? — Които се случатъ, които се намѣржатъ на сѣдилищнитъ мѣста, на тѣхъ да се даде несмѣняемостта. Струва ми се, че щомъ като на тѣзи, които се случатъ, ще се даде несмѣняемостъ, това доказва, че ние бързаме съ въвеждането на тази реформа, че това прѣобразованіе е неспособно.

Другъ е въпросътъ: какъ ще стане изборътъ и кой ще приложи закона за несмѣняемостта. Азъ даже приемамъ, че нѣма върховната властъ на правосѣдието да го приложи, а друго едно избрано учреждение; но пакъ питамъ: надъ какви налични сили ще се приложи той? Самиятъ законопроектъ отива въ разрѣзъ съ своитъ постановления, като не прави всички сѣдии несмѣняеми, а прави нѣкои смѣняеми, нѣкои несмѣняеми, нѣкои пъкъ условно смѣняеми. Това, споредъ мене, е доказателство, че ние нѣмаме доста налични сили за несмѣняемостъ и че сами съставителитъ на законопроекта сж се спрѣли прѣдъ този жизненъ фактъ и го изобиколили съ разни усилия. Тѣй напр., мировитъ сѣдии се исклучватъ отъ несмѣняемостта въ този проектъ; въ единъ по-раненъ проектъ и тѣхъ имаше. Сега, единъ мирови сѣдил може да бѣде юристъ, може да бѣде опитенъ, знающъ да отговаря на всички условия, но законътъ не го признава за несмѣняемъ. Сѣдилитъ отъ окръжния сѣдѣ се признаватъ за условно и слѣдъ извѣстенъ срокъ несмѣняеми. Признаватъ се за безусловно несмѣняеми само прѣдсѣдателятъ, подпрѣдсѣдателятъ и членоветъ на Върховния Касаціоненъ Сѣдѣ и на апелативнитъ сѣдилища. Слѣдователно, който е попаднѣлъ случайно тамъ, той ще стане несмѣняемъ само вслѣдствие на туй, а пъкъ всички други трѣбва да прѣминажтъ прѣзъ извѣстни митарства. Азъ не бихъ билъ противенъ на една подобна несмѣняемостъ, поне за опитъ. Но тя ми се вижда нерадикално приложена. Тя ми доказва пакъ положението, че ние нѣмаме достатѣчно налични сили, за да станатъ несмѣняеми всички сѣдии у насъ. Затова първото и сжественно възражение, което може да се направи противъ несмѣняемостта на сѣдилитъ, е отсѣжтвенното на достатѣчно юридически сили. Второто възражение, което е тѣсно свързано съ първото,

е това, че щом един път се направи такава стъпка, затварят се вратата на младите сили, които скоро ще се приготвят в бъдещето, които ще имат не само научния, но и моралния ценз; ще искат да заемат постовете на съдии, но по тоя начин ще се попречи на тяхната дейтелност. На повитъ, които ще дойдат, ние правим всичките затруднения: искаме научен ценз, държавен испит, искаме опитност, искаме да прилагат известни стаж и т. н., а пък затваряме им вратите за едно напредване, чрез неспособността прилагане неспособността. Ето, това е несправедливо. Ако ще се прилага неспособността, това трябва да се направи справедливо. Каква ще бъде тая неспособност, която се прави сега без разбиране, или с разни изключения и условия, и при това за отъзи, които ще се приготвят утре, ние затваряме вратата да получат, при избор да не най-способните, едно прилично място?

Въ един български вестник, а именно въ вестникъ „Миръ“, срѣщамъ слѣдующата идея: „Отъ неспособността, нашите съдии ще станатъ по-добри, отъ колкото са днес и ще се повдигнатъ, преди всичко, въ собствените си очи“. Впрочемъ, това учение днесъ чуваме и отъ трибуната. Искате ли, казвамъ, съдици добри, направете ги неспособни и тогава тѣ щѣли да се повдигнатъ и въ собствените си очи. Азъ не вѣрвамъ въ чародѣйството на неспособността. Азъ не вѣрвамъ, че неспособността е въ състояние отъ лошави съдии да направи добри; не вѣрвамъ отъ неопитни съдии да направи опитни; не вѣрвамъ отъ мързеливи да направи трудолюбиви и отъ нечестивни да направи учени. Това не вѣрвамъ. И не знамъ какъ, каквото и да ми се казва, ще слушамъ, дѣйствително, но не можъ да се убѣдя въ такава чудодѣйствителност на неспособността. Азъ иначе гледамъ на работата. Азъ се опасявамъ даже отъ друго. Опасявамъ се, че неспособността ще направи лошавите съдии по-лоши, мързеливите ще направи два пъти по-мързеливи, а отъзи, които са нечестивни, ще си запазятъ спокойно на мекките постелки и ще кажатъ: неспособна сме; какво ще се грижимъ? Защо да се готвимъ, защо да четемъ и що ще дириемъ изъ рѣчиците и трактатите? (Въ лѣто Нейчовъ: Ръшветчиите ще станатъ по-рушветчи!) Длъженъ съмъ да кажа, че не съмъ никакъ съгласенъ съ мнѣнието на г-на Нейчова. Заявявамъ отъ високото на тази трибуна — щѣхъ да кажа това по-сетнѣ, но сега ще го кажа — че у насъ, нека отдадемъ справедливостъ на нашите млади и стари съдии, азъ ги познавамъ доста — имамъ толкозъ-годишна съдийска и адвокатска практика — за тяхъ думата „рушветъ“ не съществува. Ръшветчи съдии нѣма у насъ. Има съдии неопитни, има съдии, които по една или по друга причина не са изучили или не са разбрали дѣлото и са направили погрѣшка. Но, правото, отъ впечатлѣнията, които имамъ, отъ спомението си съ съдебния миръ, заявявамъ, че нѣма такава нѣщо, каквото споменъ г-нъ Нейчовъ. (Христо П. Славейковъ: Г-нъ Вѣлко Нейчовъ знае!) И да ви кажа, г-да представители, вслушвалъ съмъ се

и въ оплакванията, както на адвокатите-колеги, тъй също и на населението; вслушвалъ съмъ се много пъти и съмъ искалъ да разбера: отъ какви именно кусури на нашите съдии тѣ се оплакватъ. Не съмъ чулъ да се оплакватъ отъ туй, че съдиите рѣшили нѣкакво дѣло така или иначе, защото били подкупени. Такова нѣщо не съмъ чувалъ. Наистина, много пъти казватъ, че криво са рѣшили съдиите, ама прибавятъ — които разбиратъ — криво рѣшихъ, защото не разбрахъ дѣлото, или не можахъ да го разбера; криво рѣшихъ, защото единъ доказателства не се взехъ въ внимание; криво рѣшихъ, защото въ разглежданieto на доказателствата са дали неправилна оцѣнка, дали са една неправилна квалификация на единъ документъ. Но, г-да, всички тия нѣща поддѣждатъ на поправка въ по-горните съдилища. Нѣкога дойде, че не може и да се поправи — но нека и това да не забравяме — отъ човѣшко правосъдие не може да се иска повече, защото е човѣшко; отъ него не може да се иска правосъдие безъ недостатѣци.

Сега върху въпроса: да ли лошите съдии ще станатъ добри, защото тукъ най-много се намира, че неспособността ще направи добри дору и лошите или въ всеки случай ще ги направи по-добри. Позволете ми да кажа, че неспособността, наистина, добрите и способните съдии ще направи по-способни, по-добри — не отричамъ това. За отъзи добри съдии, които иматъ твърдъ характеръ, които не се поддаватъ на никакви влияния, които са рѣшени да гладуватъ, но да издаватъ рѣшения, каквито имъ диктува тяхната съвестъ, неспособността ще имъ дойде като една формална гаранция; тя ще усили тяхните вътрѣшни противодѣйствия на разни „искушения“, каквито ги наричатъ. Това е вѣрно. Но също така е вѣрно, че лошите съдии нѣма да станатъ добри, а ще станатъ по-лоши и мързеливите ще станатъ по-мързеливи.

Сега по-нататъкъ. Казватъ, че щомъ като се приеме неспособността, съдиите щѣли да станатъ по-независими. Върху това се най-много подчертава и се казва, че днесъ имало съдии, които били зависими и се влияли. Зависимостта, г-да представители, е рѣчно относително. Да ви кажа право, че и азъ съмъ забѣляжилъ у насъ много съдии, които са зависими. Много да не казвамъ, но все доста ги има. Ама независими отъ правителството, независими отъ влиятелни депутати и адвокати, както нѣкои обичатъ да казватъ. Азъ съмъ расправялъ много пъти, че имаме съдии, които зависѣтъ отъ друго нѣщо. Тѣ са зависими отъ страха за пасѣния си; зависими са отъ страха: „како ли ще стане утре, като туй правителство се смѣни съ друго и тѣзи, които ми скърцатъ съ зѣби днесъ, като дойдатъ на властъ, какво ли ще направятъ“? Таквите съдии има за нещастие. Има ги. И много пъти, плашейки се отъ тая бъдеща опасност, много пъти, казвамъ, безъ да щѣтъ „кривать“ — едно изражение на единъ колега. Тѣ рѣшаватъ, именно, противъ правителството, рѣшаватъ противъ влиятелните лица, за да угодятъ на заплахачите. Искатъ ужка да са независими, искатъ право да рѣшаватъ, а безъ да щѣтъ се увеличатъ и кривать. Това го знамъ и азъ. Да ви кажа пра-

вот, ние нѣма да прѣмахнемъ подобната зависимость съ прогласяването на несмѣняемостта на съднитѣ, тъй като овзи, който заплашва днесъ съдниците, той пакъ ще ги заплашва и утрѣ. Той ще имъ каже: „васъ ви назначаватъ несмѣняеми, но мислѣте хубаво, че утрѣ, като дойдемъ на власт, ние ще суспендираме закона и ще назначимъ свои хора“. (Георги В. Даскаловъ: Та тъй и сега казахъ това тукъ отъ трибуната!) И пакъ ще бждѣтъ зависими тѣзи, които сѣ и сега зависими.

И наистина, може ли да става това? Може ли да се суспендира или отнеме тъй лесно несмѣняемостта? Азъ казвамъ, че може. Ние днесъ, да кажемъ, ще прогласимъ всички наши съдии за несмѣняеми, а едно друго правителство, което ще дойде слѣдъ днешното и което не хареса тия съдии — защото, прѣдполага се, че туй правителство, което иска несмѣняемостта, иска и, за да направи своитѣ честни и добри съдии несмѣняеми — другото правителство, което ще дойде... (Д-ръ Димитър Теодоровъ: Взимаме актъ отъ тая исповѣдь!) Каква исповѣдь? — Азъ нито съмъ правителство, нито другъ факторъ, който рѣшава съдниците на съдниците! Но казвамъ, каква може да бжде идеята на правителството, когато прокарва несмѣняемостта. И утвърждавамъ, че нѣма правителство на свѣта, което да се не грижи да си тури за чиновници, даже за съдии, свои хора, на които има вѣра. И въ републиканска Франция и въ демократическа Швейцария е тъй. А въ Швейцария се отива и по-нататъкъ, защото народътъ самъ избира лицата, които прави съдии. Ще каже, че не е грѣшно и срамно за правителството да си избере и назначи за несмѣняеми съдии хора опитни и учени, въ неопитната честностъ на които вѣрва, а тѣ ще бждѣтъ пакъ обзани на това правителство, което ги е направило несмѣняеми. Ще дойдѣтъ, прочее, други правителства, които ще кажатъ: ние сме недоволни отъ тия съдии; тукъ е Петко, а ние не щемъ Петка. Защо? — Защото Петка е назначилъ за несмѣняемъ единъ кой си. И Петко ще пострада. Ама той може да бжде прѣкрасенъ съдия; ама той може да бжде опитенъ; ама неговитѣ рѣшения могатъ да бждѣтъ образцови въ всекакво отношение — Петко ще отиде, и, заедно съ Петка, ще отидѣтъ и единъ купъ Петковци. Никой не може да удържи едно бждѣще правителство отъ произвола да отидѣ по законодателенъ или другъ редъ несмѣняемостта. Впрочемъ, това е ставало и въ Франция. На 1883 год., вие знаете, че се суспендира институтътъ за несмѣняемостта, за да се извърши това, което нарѣкожъ *éviction du corps judiciaire* — прѣчистване на съдебното тѣло. Па има и други начини за прѣчистване. Едно правителство може да прибѣгне къмъ всевъзможни за това фокуси. Напримѣръ, могатъ да ви наведѣтъ постыката на Наполеона III въ 1852 год. Той, като видѣ, че не може да направи друго противъ несмѣняемостта, създаде комисии, които съдѣхъ известни дѣла; той ги нареди съ единъ декретъ, като отне известни дѣла отъ вѣдомостта на несмѣняемитѣ съдии. Овѣнъ това, той уволни по-старитѣ, подъ прѣдлогъ че дошли да прѣдѣлната възраст — а въ дѣйствителностъ, за-

щото не можеше да имъ повлияе — и вмѣсто тѣхъ настана свои крестури, които съдѣхъ, както той имъ повелѣваше.

Искамъ да кажа: да пази Господъ отъ недобросѣбѣстни управници; тѣ ще намѣрѣтъ всекога една врачка, една портичка, за да прѣскокнатъ прѣзъ неж и да удушѣтъ хубавото, за да омаскарѣтъ и най-хубавия институтъ. Тѣй може да стане и съ началото на несмѣняемостта, на която ние сме партизани по принципъ, но щомъ като не е своеврѣменна, не трѣбва и да се приеме. Ако да бѣше своеврѣменна, азъ щѣхъ да ѝ поддържамъ испѣло. Нека, въ такъвъ случай, когато дойдѣше другъ на власт, да уволни опѣзи, които ще бждѣтъ способни да се облѣкѣтъ въ бронята на единъ несмѣняемъ съдия; нека, като дойдѣтъ на власт, тѣ да ги чистѣтъ. Но, сега, ако приемѣмъ несмѣняемостта, азъ се опасявамъ, че може да се направѣтъ несмѣняеми и много некаджри. Какво ще стане, когато дойде на властъ едно друго правителство и прѣмахне тия некаджри съдии? — Тогава и ние нѣма какво да кажемъ, защото, кѣто некаджри асѣ трѣбва да се махнатъ. Ако бѣше възможно въ свое врѣме и при известни условия, да се внесѣше несмѣняемостта въ Конституцията, та да не смѣе никой, който дойде на властъ, съ едно законодателно рѣшение да ѝ отжѣнава, тогава още разбирамъ. Веднажъ въ Конституцията вписана несмѣняемостта, както ѝ има въ конституциитѣ на нѣкои други държави, не щѣше да се дава възможностъ да ѝ тѣпѣтъ въ краката си разни режими.

Нашиятъ законопроектъ внася доста гаранции за независимостта, за добрата дѣятелностъ на нашитѣ съдии. Въ нашия законопроектъ има прѣвиденъ: образователенъ цензъ, тукъ има известенъ стажъ, т. е. опитъ, който трѣбва да добиѣтъ нашитѣ съдии; има прѣвидено повишение на платата; повишение по старшинство и по право, а не по усмотрѣние; има дисциплинаренъ редъ и пр. Всички тия нови и прѣдишни наредби сѣ все гаранция за една независимостъ на нашитѣ съдии. Не е, прочее, само несмѣняемостта, която може да създаде тая независимостъ на съднитѣ, както гледатъ нѣкои на несмѣняемостта. Азъ ще кажа, че не вѣрѣди сега, а напротивъ, много добръ ще направимъ, ако оставимъ малко несмѣняемостта за по-късно врѣме. Нека се опитаме за сега съ приемаването тия нѣколко гаранции, за независимостта и, увѣренъ съмъ, че по тоя начинъ пакъ ще се добиѣтъ хубави резултати, а отъ послѣ да имъ туримъ вѣнецъ, като прогласимъ испѣло и за всички пълната несмѣняемостъ. Но за сега азъ поне се колебажъ да ѝ считамъ за наврѣменна; за сега, азъ казвамъ, нѣма защо да се бърза съ тая несмѣняемостъ. Тя съществува, впрочемъ, фактически за Върховния Касационенъ Съдъ и почти е такъвъ и за другитѣ съдии, съгласно съ закона за сегашното съдоустройство. Зависи само отъ властъ имѣющитѣ да ѝ приспособяватъ полезно или злоторно.

Ще склѣчѣ съ тия нѣколко думи. Винаги съмъ билъ на мнѣние и оставамъ на него, че не сѣ законитѣ, ама били тѣ и за несмѣняемостъ, които ще създадѣтъ у насъ

всичко добро. Азъ повече вѣрвамъ въ добритѣ дѣйци и хора, въ добритѣ сѣдници, способни да раздаватъ правосѣдие, да го раздаватъ, като се има пълна вѣра въ тѣхъ; да го раздаватъ не само бидейки честни, но като и всички ги вѣрватъ, че сж таквизъ. Тамъ е, прочее, расковничето за едно добро, независимо правосѣдие — въ хората. (Удобрителни изявления.)

Затова, мислѣхъ, че трѣбва да почакаме малко, и у насъ ще подрастѣтъ, ще се явятъ множество такива хора. Тѣхъ ще ги подготви врѣмето, школата, обществото, печатътъ. Азъ вѣрвамъ, че таквизъ хора у насъ, ако ги имаме сега малко, ще се появятъ много въ бѣдѣще. Въспитанието въ къщата и въ школата ще помогне тоже не малко за подготвянето на такива доблестни характери, каквито сж необходими въ достатѣчни размѣри за сѣдийскитѣ кресла. И, най-подиръ, нека кажѣ, че нашиятъ законъ не трѣбва толкова много да гони, защото не ще може *всичко* добръ да стигне. Френцитѣ много право казватъ: *qui trop embrasse, mal étirent* — който много прѣгрѣща, злѣ обхваща. Нека се задоволимъ, прочее, съ по-малко, което се може, а повечето да се стремимъ да добиешъ въ свое врѣме. (Продължителни ржкоплѣскания.)

Данчо В. Пишмановъ: Г-да прѣдставители! Внесениятъ законопроектъ отъ г-на Министра на Правосѣдието, колкото е необходимъ, толкова е и важенъ. Това го съзнаватъ всички, защото той е основа на нашата съдебна организация. Въ него се забѣлѣзватъ, дѣйствително, нови въведения, какъвто е, напиримѣръ, отдѣлтъ за несмѣняемостта. По него много се говори: едни бѣхъ на мнѣние, че този отдѣлъ сега за сега, понеже не е наврѣмененъ, да се остави, а други поддържатъ, че врѣме е вече да се тури и този отдѣлъ; но, по принципъ, и едниѣ и другитѣ сж съгласни, че необходимо е съществуването на несмѣняемостта. Споредъ мене, намирамъ, г-да прѣдставители, че отдѣлтъ за несмѣняемостта е на мѣстото си и е своеврѣмененъ. И то ето защо. Защото на всички е известно, че въ Касацiонния Сѣдъ и въ апелативнитѣ сѣдилища сѣднитѣ сж станѣли почти всички несмѣняеми фактически. Слѣдователно, за тѣхъ и да създадемъ и да не създадемъ тази несмѣняемостъ, тѣ сж фактически несмѣняеми. Колкото се отнася до другитѣ сѣдни, мене ми се струва, че не може да се има страхъ, ако се приеме този отдѣлъ, затова именно, защото тамъ има цензъ заради тѣхъ. Членовѣтъ на окръжнитѣ сѣдилища не могатъ току-така да станѣтъ несмѣняеми, споредъ постановлението на отдѣла за несмѣняемостта; изисква се да сж прослужили известно число години; а пъкъ единъ сѣдня, който е прослужилъ петъ години и особено такъвъ, за какъвто говори този отдѣлъ, именно да е свършилъ правнитѣ науки, да е държалъ държавенъ испитъ, ми се струва, не може да се каже, че е сѣдня недостоенъ. Азъ не мога да се съглася съ мисълта, изказана отъ нѣкой прѣдговоривши господа, че съ този отдѣлъ ние щѣли сме да направимъ сѣднитѣ по-достойни, защото менъ ми се струва, че достойнството на единъ сѣдня не се състои въ постановлението, какъ да се огради съ законъ, а се състои въ неговото лично до-

стойнство, въ неговата способностъ, въ неговата съвѣсть. Ако единъ сѣдня съвѣстно рѣшава дѣлата, не е законътъ, който ще го направи по-добръ. Менъ ми се чини, че законопроектътъ има друга добрина, именно той гони цѣльта да гарантира сѣдния, но не да го гарантира въ материално отношение, а да го гарантира, било законъ отъ посѣгателството на властта, било отъ критиката на обществото, когато той произнесе едно рѣшение, или когато той по единъ извѣстенъ прѣдметъ испаже добросъвѣстно онова, което неговата съвѣсть му диктува. Защото, г-да, прѣдставете си такъвъ единъ примѣръ. Ако единъ сѣдня рѣши едно дѣло тъкмо тъй, както му диктува съвѣстьта и както е разбралъ дѣлото, ако съществува такъвъ законъ за несмѣняемостъ, обществото, или по-добръ казано, партизанитѣ на разнитѣ фракции, не ще могатъ да кажѣтъ, че този сѣдня се произнесълъ така, защото лицето, въ полза на което се е произнесълъ, било отъ партията, която е на властъ или обратното. Но, г-да прѣдставители, г-нъ прѣдговорившиятъ намекна, че освѣтъ че не щѣли сме да направимъ съ този отдѣлъ за несмѣняемостта сѣднитѣ достойни, но щѣли сме да ги направимъ недостойни; ще ги направимъ, казва, лѣнливци. Азъ не мога да се съглася съ това негово мнѣние затова, защото, както самъ той по-послѣ цитира, съ този законъ се обрѣщатъ и други постановления — дисциплинарни, споредъ които, ако се забѣлѣжи такъвъ сѣдня, той ще бѣде наказанъ дисциплинарно, а по-послѣ, по постановление на сѣда, при който той служи, може да бѣде прѣдставенъ на уволнение. Така щото, за сѣдни, които сж немарливи, които сж лѣнливци, които спятъ, както каза г-нъ Бобчевъ, има постановления въ закона, че тѣ ще бѣдѣтъ уволнявани. Добритѣ сѣдни ще бѣдѣтъ гарантирани отъ закона, а лошитѣ ще се прѣслѣдватъ. Това, колкото се отнася до несмѣняемостта.

Каза г-нъ прѣдговорившиятъ, че споредъ неговото мнѣние, той не намира за умѣстно да се тури прѣдѣлъ на прѣклонната възраст, защото старитѣ хора — тѣй искаше да каже, и прочете отъ едно списание единъ цитатъ — могли по-добръ да обсѣждатъ, по-добръ да размишляватъ. Азъ, г-да, не искамъ да кажѣ, че на старитѣ хора отслабватъ умственитѣ способности, но отъ практика мога да се произнеса, че, ако и да не отслабватъ въ своитѣ умствени способности, обаче, тукъ му е мѣстото да кажѣ, както каза и прѣдговорившиятъ по отдѣла за несмѣняемостта, могатъ да пѣматъ енергия, тѣ именно могатъ да бѣдѣтъ лѣнливци, защото всѣкому е известно, че у старитѣ хора енергията е по-слаба, а пъкъ въ сѣдилищата, гдѣто работата е много, гдѣто работата е важна, изисква се прѣди всичко и енергия. Прѣдставете си случай за написане на съдебнитѣ рѣшения: ако на такъвъ старикъ се дадѣтъ да напише нѣколко рѣшения, естествено е, че той ще се обезкуражи. За туй, мислѣхъ, че този цензъ за прѣклонната възраст, гдѣто е поставенъ въ законопроекта, е много на мѣстото си; защото, както казахъ по-напрѣдъ, ние трѣбва да мислимъ, че у старитѣ хора енергията липсва.

Наконецъ, г-да прѣдставители, ще кажѣ, че понеже всички, по принципъ — тѣй поне можахъ да се убѣдѣхъ — сме

съгласни или съзнаваме необходимостта за приемането на законопроекта, а пък днес обсъждаме приемането му по принцип, трябва безусловно да го приемем по принцип. Ако ще трябва да станят някои изменения, или, ако щете, да се изхвърли някой отдѣлъ, споредъ менъ това е по-послѣдующа работа; т. е. слѣдъ като се приеме по принципъ законопроектътъ отъ Събранието и се испрати на комисията, за да го проучи и направи нужните изменения, и като дойде на второ четение, да се разисква членъ по членъ, тогава е мѣстото, ако вижда някой прѣдставителъ, че комисията, които е била назначена съ прѣглежданието на законопроекта, не е направила това, което е требвало да направи, ще направи прѣдложенията си за изменението или изхвърлянето на нѣщо. Азъ съмъ на мнѣние, че по принципъ трябва да се приеме законопроектътъ.

Прѣдседателъ: Д-ръ Георги Янколовъ.

Секретари: { Петръ Папанчевъ.
Жеко Ив. Жековъ.
Петръ К. Бобчевски.
Лука Братановъ.
Никола Ив. Козаровъ.

Секретари: { Иванъ М. Лировъ.
Иванъ Пецовъ.
Стефанъ Ивановъ.
Георги Н. Юруковъ.
Василь Ив. Димчевъ.

Христо Гендовичъ: Понеже врѣмето е късно и понеже депутатията отиде да се приготви, за да поднесе отговора на Тронното Слово, прѣдлагамъ засѣданието да се отложи за въ Срѣда — защото, споредъ правилника, утрѣ нѣма засѣдание — за когато си запазвамъ правото да го-ворѣжъ по този законопроектъ.

Прѣдседателъ: Г-нъ Гендовичъ прави прѣдложение да се вдигне засѣданието и да се отложи разискването на законопроекта за устройството на сѣдилищата за въ Срѣда. Молжъ онии отъ г-да прѣдставителитѣ, които приематъ това прѣдложение, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Засѣданието се вдига.

За Срѣда остава сжщиятъ дневенъ редъ.

(Затворено въ 5 часътъ вечерята.)

Подпрѣдседатели: { Христо Ивановъ.
Петко В. Горбановъ.
Георги Губидѣльниковъ.

Секретари: { Боби Лафчиевъ.
Христо Теодоровъ.
Георги Ив. Михайловъ.
Янколъ Донковъ.
Данчо В. Пишмановъ.

Началникъ на Стенографическото Бюро: Хр. П. Константиновъ.